SOCJOLOGIA | MATERIAŁ PRAKTYCZNY

40 GOTOWYCH DEBAT I DYLEMATÓW SOCJOLOGICZNYCH

Z instrukcjami do wykorzystania od razu

40 sytuacji do dyskusji, które pomagają rozmawiać o kulturze, nierównościach, pracy, władzy, obywatelstwie i codziennym życiu społecznym.

Gotowe pytania, dylematy i instrukcje dla nauczyciela

MATERIAŁ

INFORMACJE O MATERIALE

PRZEZNACZENIE

Materiał edukacyjny przeznaczony do wykorzystania podczas lekcji, powtó[illegible]ajęć wspierających i pracy własnej nauczyciela.

ZAWARTOŚĆ

Materiał zawiera 40 gotowych debat i dylematów socjologicznych z pytani[illegible] pomocniczymi oraz instrukcjami do wykorzystania od razu.

DOZWOLONE UŻYCIE

Dozwolone jest drukowanie i używanie materiału na własny użytek edukacyjny.

OGRANICZENIA

Zabroniona jest odsprzedaż, udostępnianie publiczne i rozpowszechnianie bez zgody autora.

COPYRIGHT

Copyright © 2026.

SPIS TREŚCI

8 modułów tematycznych + materiały końcowe dla nauczyciela

04 Moduł 01: Spojrzenie socjologiczne

10 Moduł 02: Kultura, normy i socjalizacja

16 Moduł 03: Grupy, status, role i instytucje

22 Moduł 04: Nierówności, różnice i wykluczenie

28 Moduł 05: Praca, konsumpcja i organizacja społeczna

34 Moduł 06: Władza, państwo, obywatelstwo i ruchy społeczne

40 Moduł 07: Klasycy w debacie: Durkheim, Marks, Weber

46 Moduł 08: Dylematy współczesności

52 Jak oceniać debatę?

53 Pytania ratunkowe dla nauczyciela

54 Jak skrócić lub rozwinąć debatę?

55 Zakończenie i zachęta do pracy

START

OTWÓRZ DYSKUSJĘ. URUCHOM MYŚLENIE SOCJOLOGICZNE.

DLA NAUCZYCIELA

Materiał został przygotowany, aby ułatwić lekcje żywe, refleksyjne i praktyczne. Nie każda dyskusja musi zaczynać się od długiego wykładu - czasem wystarczy dobra sytuacja i dobrze zadane pytanie.

1. **Pokaż sytuację**
2. **Przeczytaj dylemat**
3. **Zadaj pytania pomocnicze**
4. **Poprowadź debatę**
5. **Podsumuj pojęciem socjologicznym**

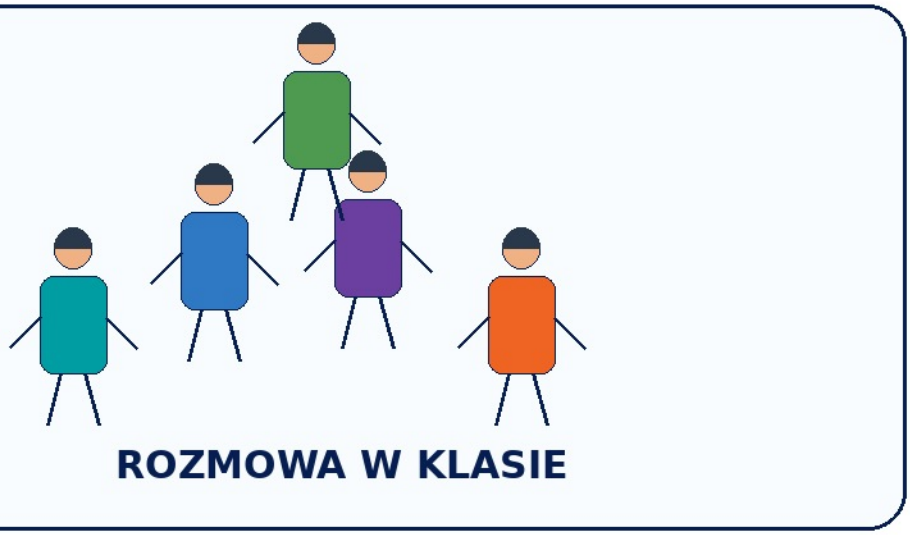

ROZMOWA W KLASIE

Dobra debata nie daje jednej odpowiedzi. Dobra debata uczy lepiej widzieć społeczeństwo.

MODUŁ 01

SPOJRZENIE SOCJOLOGICZNE

5 debat, które pomagają przejść od prostych opinii do myślenia o normach, wpływach i strukturach społecznych.

> **To, co wydaje się prywatne i oczywiste, często ma społeczne przyczyny.**

O MODULE

Pierwszy moduł wprowadza uczniów w sposób patrzenia socjologicznego: pytanie o kontekst, normy, grupy, instytucje i ukryte wpływy społeczne.

ELEMENT WIZUALNY

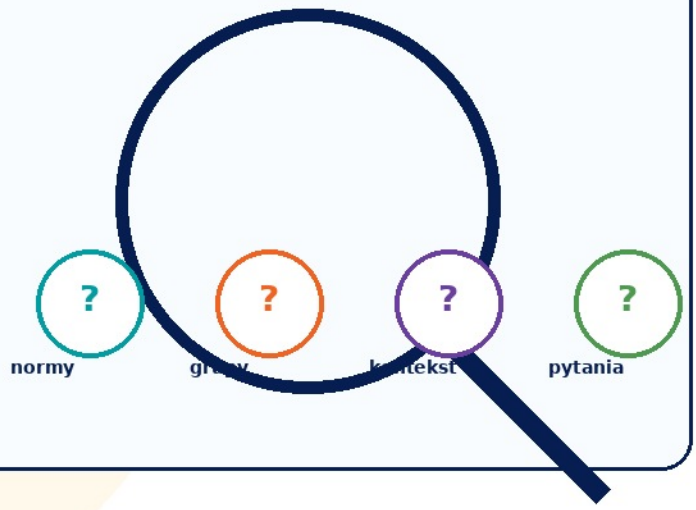

W TYM MODULE UCZNIOWIE BĘDĄ PYTAĆ:

- czy każdy ma równe szanse
- czy szkoła uczy tylko wiedzy
- po co istnieją normy społeczne
- kto ustala normalność
- jak społeczeństwo wpływa na wybory jednostki

DEBATA 1

CZY KAŻDY MA RÓWNE SZANSE NA SUKCES?

KONCEPCJA

Debata wprowadzająca o meritokracji, nierównym punkcie startu i wpływie warunków społecznych na wyniki jednostki.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Dwoje uczniów bardzo się stara, ale ich warunki życia są różne: jedno ma spokojne miejsce do nauki i wsparcie dorosłych, drugie ma mniej czasu, zasobów i pomocy.

DYLEMAT

Czy sukces zależy głównie od pracy i talentu, czy także od zasobów, wsparcia i punktu startu?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Co oznacza równa szansa?
2. Czy wszyscy zaczynają z tego samego miejsca?
3. Jak rodzina, szkoła i pieniądze wpływają na możliwości?
4. Czy indywidualny wysiłek zawsze wystarcza?

ELEMENT WIZUALNY

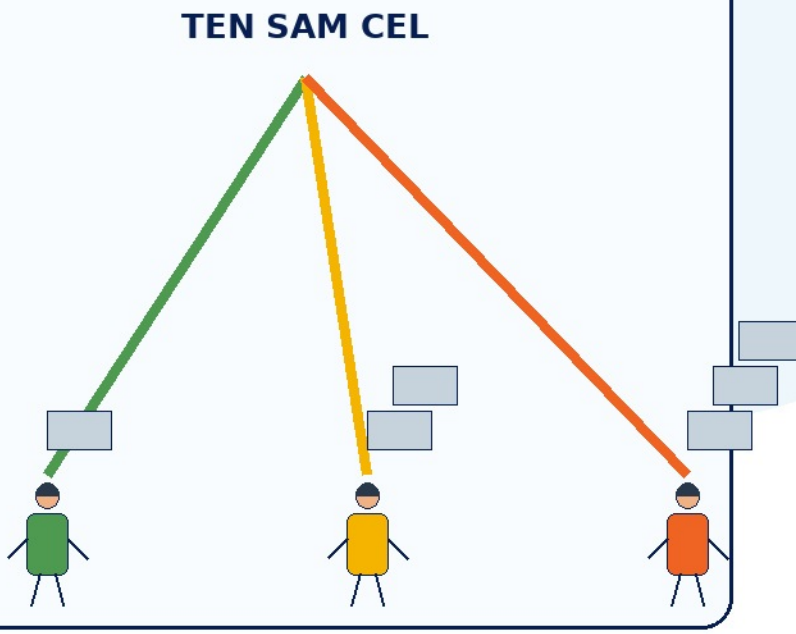

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Przeczytaj sytuację, poproś uczniów o zajęcie stanowiska i podziel klasę na dwie strony. Daj 2 minuty na argumenty. Zakończ pojęciami: szanse, nierówność, zasoby.

CEL SOCJOLOGICZNY

Uczeń dostrzega różnicę między możliwością próbowania a rzeczywiście podobnymi warunkami startu.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie odbierać znaczenia wysiłkowi jednostki, ale pokazać wpływ zasobów i kontekstu społecznego.

DEBATA 2

CZY SZKOŁA UCZY TYLKO WIEDZY?

KONCEPCJA

Debata o programie formalnym i ukrytym: szkoła przekazuje nie tylko treści, lecz także normy, dyscyplinę, rytm i oczekiwania.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Uczniowie zauważają, że w szkole liczy się wiedza, ale też punktualność, sposób mówienia, zachowanie, praca w grupie i podporządkowanie zasadom.

DYLEMAT

Czy szkoła przekazuje wyłącznie wiedzę, czy przygotowuje do określonego funkcjonowania społecznego?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Czego uczymy się poza przedmiotami?
2. Jakie zachowania są nagradzane?
3. Czy szkoła uczy współpracy i dyscypliny?
4. Czy wszyscy uczniowie czują się dobrze w tych zasadach?

ELEMENT WIZUALNY

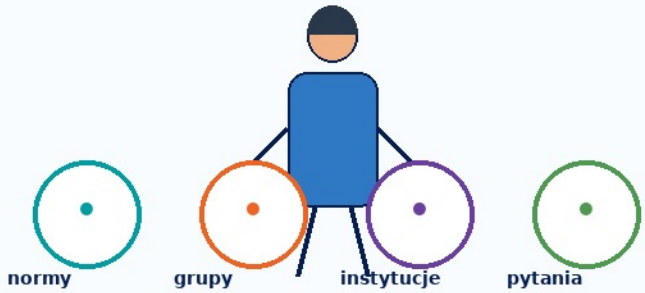

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Poproś o przykłady rzeczy nauczonych nie z podręcznika. Zapisz dwie kolumny: wiedza oraz zasady społeczne. Przejdź do funkcji szkoły.

CEL SOCJOLOGICZNY

Uczeń widzi szkołę jako instytucję społeczną, która porządkuje zachowania i przekazuje normy.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie redukować szkoły do ocen i przedmiotów. Szukać także niewidocznych zasad codzienności.

DEBATA 3

CZY NORMY SPOŁECZNE SĄ POTRZEBNE?

KONCEPCJA

Debata o funkcji norm społecznych: porządek, przewidywalność, wolność, kontrola i granice wspólnego życia.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

W klasie pojawia się rozmowa o zasadach. Dla jednych normy porządkują życie, dla innych są męczące i ograniczające.

DYLEMAT

Czy normy społeczne są konieczne, by ludzie mogli razem funkcjonować, czy zbyt często ograniczają wolność?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Czym różni się norma od prawa?
2. Co by było, gdyby norm nie było?
3. Kiedy norma pomaga, a kiedy przeszkadza?
4. Czy wszystkie normy są sprawiedliwe?

ELEMENT WIZUALNY

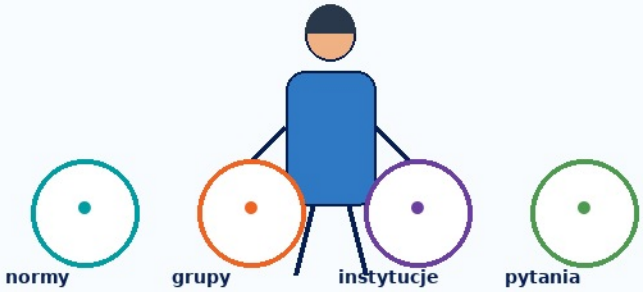

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zacznij od prostych norm codziennych. Poproś uczniów o wskazanie norm niewidocznych, ale silnych. Zakończ sankcjami i akceptacją społeczną.

CEL SOCJOLOGICZNY

Uczeń rozumie, że normy nie są tylko zakazami; porządkują oczekiwania społeczne.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Pokazać zarówno potrzebę norm, jak i możliwość ich krytycznej oceny.

DEBATA 4

CZY TO, CO UWAŻAMY ZA NORMALNE, ZALEŻY OD SPOŁECZEŃSTWA?

KONCEPCJA

Debata o społecznej konstrukcji normalności, różnicach kulturowych i wpływie środowiska na oczywistości codziennego życia.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Uczniowie porównują zwyczaje, styl ubioru, sposoby spędzania czasu i rodzinne zasady. To, co dla jednych jest normalne, dla innych bywa dziwne.

DYLEMAT

Czy normalność jest obiektywna, czy zależy od kultury, czasu i środowiska?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Kto decyduje, co jest normalne?
2. Czy normalne w jednym miejscu może być dziwne w innym?
3. Jak media i otoczenie wpływają na wyobrażenia?
4. Czy to, co częste, zawsze jest właściwe?

ELEMENT WIZUALNY

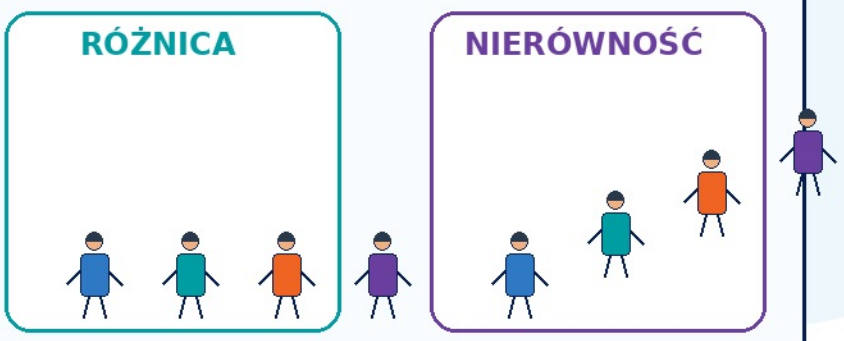

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Poproś o codzienne przykłady normalności. Porównaj odpowiedzi i przejdź do rozmowy o kulturze oraz odnaturalizowaniu oczywistości.

CEL SOCJOLOGICZNY

Uczeń zauważa, że wiele oczywistości ma charakter społeczny i historyczny.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie wyśmiewać zwyczajów. Analizować, jak społeczeństwo tworzy poczucie normalności.

DEBATA 5

CZY JEDNOSTKA WYBIERA SAMA, CZY POD WPŁYWEM SPOŁECZEŃSTWA?

KONCEPCJA

Debata o sprawczości jednostki i wpływie społecznym rodziny, grupy, mediów, kultury i szkoły.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Uczeń twierdzi, że jego gust, wybory i plany są całkowicie własne. Inni zauważają wpływ otoczenia, trendów, grup i mediów.

DYLEMAT

Na ile wybory są naprawdę indywidualne, a na ile współkształtuje je społeczeństwo?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Skąd biorą się nasze upodobania?
2. Jak grupa rówieśnicza wpływa na decyzje?
3. Czy reklama i media zmieniają wybory?
4. Czy wpływ społeczny zawsze oznacza brak wolności?

ELEMENT WIZUALNY

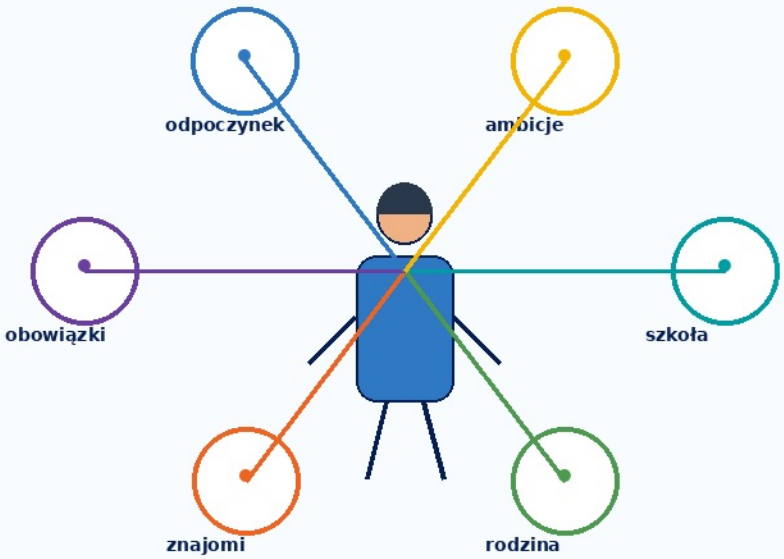

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zrób krótkie głosowanie i zbierz argumenty za obiema stronami. Zakończ pojęciami: socjalizacja, wpływ grupy, wybór indywidualny.

CEL SOCJOLOGICZNY

Uczeń widzi, że wpływ społeczny nie usuwa jednostki, ale ją współkształtuje.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Unikać skrajności: człowiek nie jest ani całkowicie wolny od wpływów, ani całkowicie zdeterminowany.

MODUŁ 02

KULTURA, NORMY I SOCJALIZACJA

5 debat o tym, jak społeczeństwo uczy nas zasad, wartości, ról i sposobów patrzenia na świat

> **Nikt nie rodzi się z gotowym sposobem życia społecznego. Uczymy się go krok po kroku.**

W tym module uczniowie będą dyskutować o tym, skąd biorą się nasze przekonania, zachowania, zwyczaje i wyobrażenia o tym, co wypada, co jest normalne, co jest ważne i jak „powinno się" żyć. Debaty pomagają zobaczyć, że kultura nie jest dodatkiem do życia społecznego, ale jednym z głównych sposobów, przez które społeczeństwo wpływa na jednostkę.

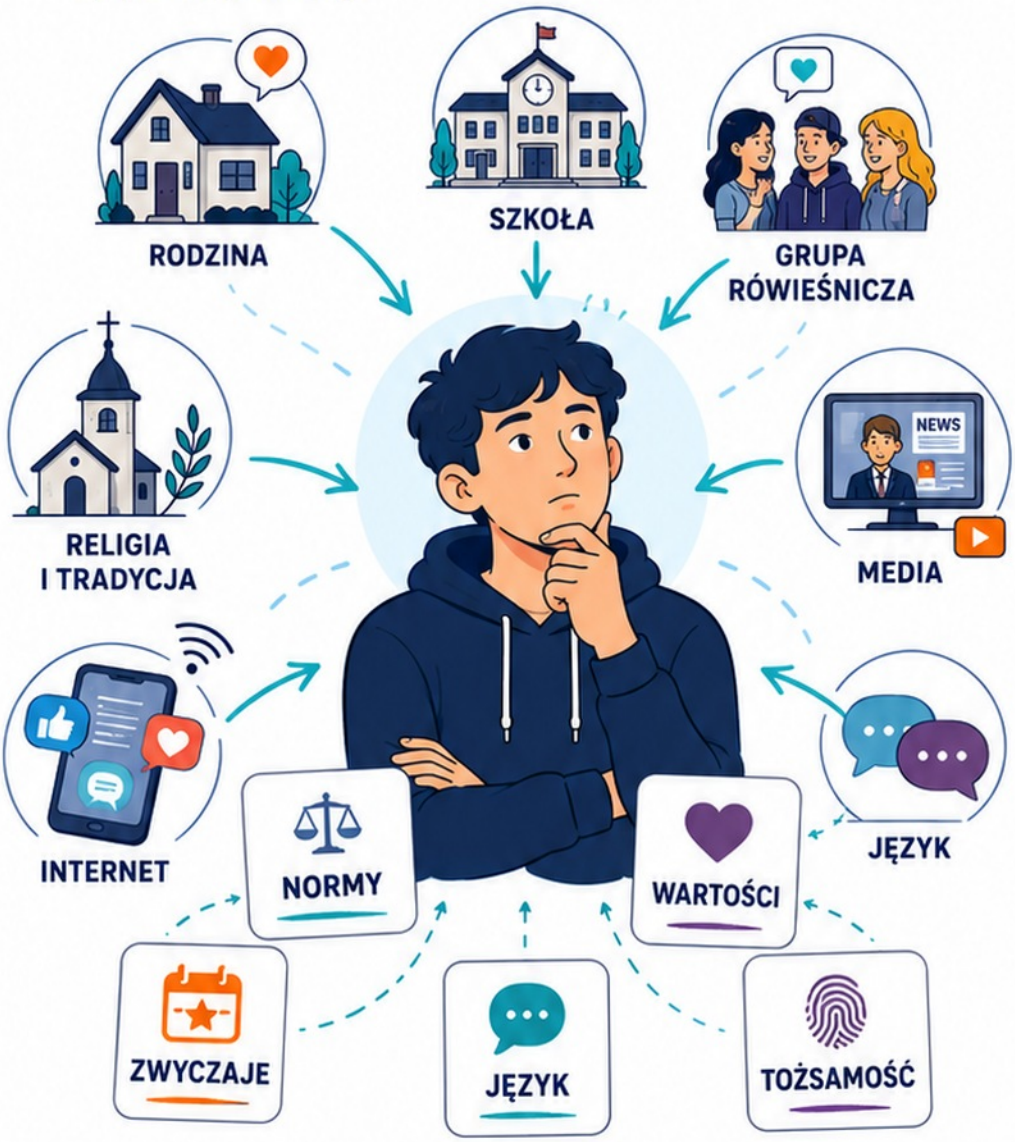

W TYM MODULE UCZNIOWIE ZASTANOWIĄ SIĘ:

- jak uczymy się norm społecznych
- kto wpływa na nasze wartości
- czy tradycja pomaga, czy ogranicza
- jak kultura wpływa na tożsamość
- dlaczego ludzie z różnych środowisk widzą świat inaczej

DEBATA 06

CZY TRADYCJA BARDZIEJ ŁĄCZY, CZY OGRANICZA?

Koncepcja

Debata o tradycji jako ciągłości kulturowej, przynależności i tożsamości zbiorowej, ale także jako możliwym źródle presji, wykluczenia lub oporu wobec zmiany. Tradycja nie jest automatycznie dobra ani zła: jej funkcja społeczna zależy od kontekstu, od tego, kto ją interpretuje i kto może lub nie może w niej uczestniczyć.

Sytuacja wyjściowa

W pewnej klasie uczniowie rozmawiają o szkolnym wydarzeniu związanym z lokalną tradycją. Część osób uważa, że takie wydarzenia są ważne, bo pokazują historię, wspólnotę i szacunek dla przeszłości. Inni mówią, że niektóre tradycje są powtarzane bez zastanowienia i mogą sprawiać, że osoby myślące inaczej czują się wykluczone albo oceniane.

Dylemat

Czy tradycja przede wszystkim łączy ludzi i daje poczucie wspólnoty, czy może także ograniczać tych, którzy nie chcą żyć według dawnych wzorów?

Pytania pomocnicze

1. Co właściwie nazywamy tradycją?
2. Czy każda tradycja ma taką samą wartość społeczną?
3. Kiedy tradycja daje ludziom poczucie bezpieczeństwa i przynależności?
4. Kiedy tradycja może stać się presją społeczną?
5. Czy można szanować tradycję, a jednocześnie ją zmieniać?
6. Kto decyduje, które tradycje należy zachować?
7. Czy młodsze pokolenia mają prawo interpretować tradycję inaczej?

Instrukcja dla nauczyciela

Przeczytaj sytuację; poproś klasę o przykłady tradycji rodzinnych, szkolnych, lokalnych lub narodowych; zapisz dwie kolumny **TRADYCJA ŁĄCZY / TRADYCJA OGRANICZA**; podziel uczniów na dwie grupy argumentacyjne; po wymianie argumentów poproś trzecią część klasy o stanowisko pośrednie: Jak zachować tradycję bez zamykania się na zmianę? Zakończ pojęciami: kultura, tradycja, norma społeczna, zmiana społeczna, tożsamość zbiorowa.

Cel socjologiczny

Uczeń rozumie, że tradycja jest częścią kultury, która może wzmacniać więzi społeczne, ale może też utrwalać oczekiwania wobec jednostek i grup.

Na co zwrócić uwagę?

Nie sprowadzać debaty do prostego podziału „tradycja dobra" / „tradycja zła". Jedno zjawisko społeczne może mieć różne skutki dla różnych osób.

DEBATA 7

CZY MEDIA SPOŁECZNOŚCIOWE KSZTAŁTUJĄ NASZE WARTOŚCI?

KONCEPCJA

Debate sobre redes sociais na formação de gostos, opiniões, padrões de beleza, expectativas de sucesso, linguagem, consumo e percepção de si mesmo.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Uczniowie zauważają, że wiele osób porównuje swoje życie z tym, co widzi w mediach społecznościowych. Jedni twierdzą, że internet tylko pokazuje to, co ludzie sami wybierają oglądać. Inni uważają, że algorytmy, influencerzy, reklamy i trendy realnie wpływają na to, czego pragniemy, co uznajemy za atrakcyjne i jak oceniamy siebie.

DYLEMAT

Czy media społecznościowe tylko odzwierciedlają nasze wartości, czy aktywnie je tworzą i zmieniają?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Skąd wiemy, co jest modne, atrakcyjne albo warte uwagi?
2. Czy obserwowane treści mogą wpływać na nasze marzenia i decyzje?
3. Czy algorytm pokazuje świat taki, jaki jest, czy świat specjalnie dobrany?
4. Jak reklamy i influencerzy wpływają na potrzeby konsumpcyjne?
5. Czy porównywanie się z innymi jest problemem jednostki, czy zjawiskiem społecznym?
6. Czy młodzi ludzie mają pełną kontrolę nad tym, co ich kształtuje online?
7. Jak odróżnić inspirację od presji społecznej?

ELEMENT WIZUALNY

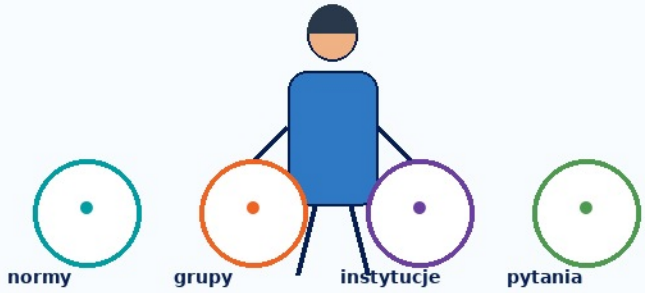

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zacznij od pytania: Czy media społecznościowe wpływają na to, co uważamy za sukces? Poproś o anonimowe przykłady trendów. Podziel tablicę na wygląd / styl życia / opinie. Ustalcie, gdzie wpływ jest najmocniejszy. Przeprowadź debatę: media pokazują wybory ludzi / media tworzą potrzeby i wartości. Wprowadź pojęcia: socjalizacja wtórna, wpływ społeczny, kultura masowa, normy wyglądu, konsumpcja symboliczna.

CEL SOCJOLOGICZNY

Uczeń widzi, że media społecznościowe są przestrzenią tworzenia wzorów zachowania, hierarchii popularności, norm wyglądu i wyobrażeń o sukcesie. Na co zwrócić uwagę?: Nie moralizować i nie potępiać internetu. Analizować wpływ grupy, widoczność, porównanie, prestiż, reklamę i algorytmy.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie moralizować i nie potępiać internetu. Analizować wpływ grupy, widoczność, porównanie, prestiż, reklamę i algorytmy.

DEBATA 08

CZY KAŻDY MOŻE BYĆ SOBĄ W GRUPIE?

KONCEPCJA

Debata o tożsamości, przynależności, presji rówieśniczej i dopasowaniu do oczekiwań zbiorowych. Grupy społeczne dają wsparcie i uznanie, ale mogą też tworzyć nieformalne normy ograniczające zachowania, style, opinie i wybory jednostki.

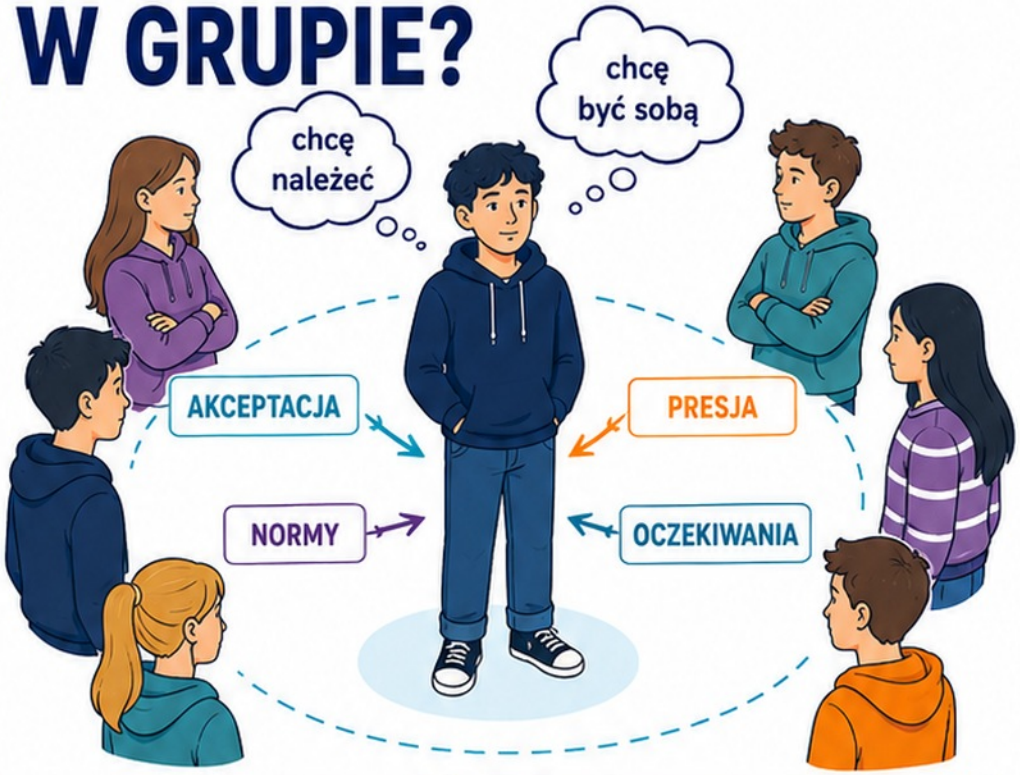

SYTUACJA WYJŚCIOWA

W grupie znajomych jedna osoba zaczyna zachowywać się inaczej, bo boi się, że zostanie oceniona. Zmienia sposób ubierania się, tematy rozmów i opinie, które wypowiada publicznie. Kiedy ktoś pyta, dlaczego to robi, odpowiada: „Po prostu nie chcę odstawać."

DYLEMAT

Czy grupa pomaga nam budować tożsamość, czy zmusza nas do dopasowania się?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Dlaczego ludzie chcą należeć do grupy?
2. Czy dopasowanie się zawsze oznacza rezygnację z siebie?
3. Jak grupa pokazuje, które zachowania są akceptowane?
4. Czy presja grupy zawsze jest widoczna?
5. Co może się stać, gdy ktoś nie spełnia oczekiwań grupy?
6. Czy silna tożsamość jednostki jest możliwa bez relacji z innymi?
7. Jak rozpoznać różnicę między wsparciem grupy a kontrolą grupy?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Poproś uczniów o przemyślenie sytuacji zmiany zachowania pod wpływem grupy, bez wymagania osobistych wyznań.

Narysuj schemat jednostka ↔ grupa.

Po jednej stronie zapisz korzyści: wsparcie, bezpieczeństwo, akceptacja, wspólne zainteresowania.

Po drugiej ryzyka: presja, wykluczenie, autocenzura, lęk przed oceną.

Debatujcie nad pytaniem:
Gdzie kończy się naturalne dopasowanie, a zaczyna utrata autonomii?

Zakończ pojęciami: grupa rówieśnicza, konformizm, tożsamość, kontrola społeczna, akceptacja społeczna.

CEL SOCJOLOGICZNY

Uczeń rozumie, że tożsamość nie powstaje w izolacji. Człowiek tworzy obraz siebie w relacji do innych, ale może odczuwać presję, by spełniać oczekiwania grupy.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie oceniać konkretnych uczniów ani grup w klasie. Analizować mechanizm społeczny.

DEBATA 09

CZY JĘZYK MOŻE WYKLUCZAĆ?

KONCEPCJA

Debata o języku jako komunikacji, tożsamości, władzy symbolicznej i wykluczeniu społecznym. Słowa, akcenty, gwary i sposoby mówienia mogą zbliżać ludzi, ale także zaznaczać różnice, tworzyć stygmaty i wzmacniać nierówności.

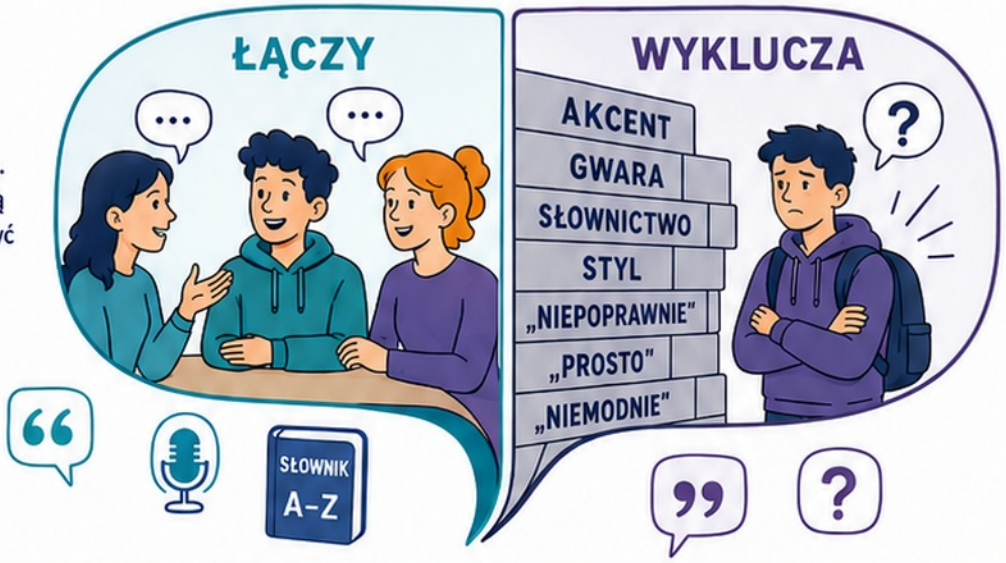

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Podczas rozmowy w klasie ktoś śmieje się ze sposobu mówienia innej osoby. Pada komentarz, że „tak mówią tylko ludzie z małych miejscowości" albo że „ktoś brzmi mało poważnie". Część uczniów uważa, że to tylko żart. Inni zauważają, że język może stać się sposobem oceniania ludzi.

DYLEMAT

Czy język jest neutralnym narzędziem komunikacji, czy może wzmacniać podziały i wykluczenie społeczne?

CEL SOCJOLOGICZNY

Uczeń widzi, że język nie tylko opisuje rzeczywistość, ale wpływa na relacje społeczne, prestiż, wspólnotę, dystans i hierarchie.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Zadbać o bezpieczną atmosferę, bo temat dotyka pochodzenia, klasy społecznej, *miejsca zamieszkania* i doświadczeń osobistych.

PYTANIA POMOCNICZE

1. Czy sposób mówienia wpływa na to, jak jesteśmy oceniani?
2. Dlaczego niektóre akcenty, słowa albo style wypowiedzi są uznawane za „lepsze"?
3. Czy żart z języka może być formą wykluczenia?
4. Jak język tworzy poczucie przynależności do grupy?
5. Czy specjalistyczny język może utrudniać dostęp do wiedzy?
6. Czy słowa mogą utrwalać stereotypy?
7. Kto ma większą władzę nad tym, jaki język uznaje się za poprawny lub prestiżowy?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zacznij od neutralnych przykładów: język urzędowy, szkolny, młodzieżowy, internetowy, naukowy. Zapytaj, kiedy sposób mówienia pomaga lub szkodzi. Podziel debatę na trzy obszary: język jako porozumienie, znak przynależności, narzędzie oceny i wykluczenia. Unikaj obraźliwych przykładów. Zakończ pojęciami: *stereotyp, stygmatyzacja, kapitał kulturowy, język grupowy,* wykluczenie symboliczne.

DEBATA 10

CZY SOCJALIZACJA KOŃCZY SIĘ W DZIECIŃSTWIE?

KONCEPCJA

Debata o socjalizacji pierwotnej i wtórnej, ciągłym uczeniu się ról społecznych, przystosowaniu do nowych środowisk i zmianie zachowania w ciągu życia.

UCZYMY SIĘ SPOŁECZEŃSTWA PRZEZ CAŁE ŻYCIE

DZIECKO → UCZEŃ / UCZENNICA → NASTOLATEK → PRACOWNIK → DOROSŁY

RODZINA · SZKOŁA · GRUPA RÓWIEŚNICZA · INTERNET I MEDIA · PRACA

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Uczeń mówi, że charakter człowieka kształtuje się głównie w dzieciństwie. Inna osoba odpowiada, że ludzie zmieniają się także później: pod wpływem szkoły, pracy, nowych znajomych, przeprowadzki, mediów, studiów, rodzicielstwa lub trudnych doświadczeń.

DYLEMAT

Czy socjalizacja kończy się, gdy dorastamy, czy trwa przez całe życie?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Czego uczymy się w rodzinie jako pierwszym środowisku społecznym?
2. Jak szkoła zmienia zachowanie dziecka lub nastolatka?
3. Czy praca uczy nowych norm i ról społecznych?
4. Jak zmienia nas wejście do nowej grupy?
5. Czy dorosły człowiek nadal może uczyć się nowych sposobów funkcjonowania społecznego?
6. Jak internet wpływa na socjalizację młodzieży i dorosłych?
7. Czy zmiana środowiska może zmienić człowieka?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Wyjaśnij różnicę między socjalizacją pierwotną i wtórną. Poproś o przykłady sytuacji, w których ktoś musiał nauczyć się nowych zasad. Zapisz etapy: dzieciństwo, szkoła, grupa rówieśnicza, praca, dorosłość, internet. Przy każdym etapie dopisz normy. Debatujcie: Co najmocniej kształtuje człowieka — rodzina, szkoła, grupa czy media? Zakończ pojęciami: socjalizacja pierwotna, socjalizacja wtórna, rola społeczna, instytucja, zmiana tożsamości.

CEL SOCJOLOGICZNY

Uczeń rozumie, że socjalizacja trwa przez całe życie, bo zmieniają się role, grupy, obowiązki i środowiska.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Socjalizacja nie oznacza „programowania" człowieka bez jego udziału. Jednostka uczy się norm, ale może je interpretować, negocjować i zmieniać.

MODUŁ 03

GRUPY, STATUS, ROLE I INSTYTUCJE

5 debat o tym, jak miejsce człowieka w społeczeństwie wpływa na oczekiwania, obowiązki i możliwości działania

> **Nie działamy w próżni.**
> **Każdy z nas funkcjonuje w grupach, rolach i instytucjach.**

Ten moduł pomaga uczniom zrozumieć, że życie społeczne jest uporządkowane przez grupy, pozycje, role i instytucje. Człowiek może być jednocześnie uczniem, dzieckiem, przyjacielem, obywatelem, pracownikiem, członkiem wspólnoty i użytkownikiem mediów. Każda z tych ról wiąże się z oczekiwaniami społecznymi.

W TYM MODULE UCZNIOWIE BĘDĄ PYTAĆ:

- jak grupa wpływa na zachowanie jednostki
- czym różni się status od roli społecznej
- dlaczego instytucje porządkują życie społeczne
- co się dzieje, gdy role wchodzą ze sobą w konflikt
- kto ma większy wpływ w grupie i dlaczego

DEBATA 11

CZY GRUPA ZAWSZE POTRZEBUJE LIDERA?

KONCEPCJA

Debata o przywództwie, autorytecie nieformalnym, organizacji grupowej i decyzjach zbiorowych. Warto odróżnić lidera, dominację, koordynację, wpływ i odpowiedzialność w grupach społecznych.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Klasa ma przygotować projekt grupowy. Na początku wszyscy chcą decydować wspólnie, ale szybko pojawia się chaos: część osób nie wie, co robić, ktoś przejmuje inicjatywę, a inni zaczynają narzekać, że jedna osoba „rządzi wszystkimi". Pojawia się pytanie, czy grupa bez lidera może działać sprawnie.

DYLEMAT

Czy każda grupa potrzebuje lidera, czy może funkcjonować dobrze bez jednej osoby kierującej?

CEL SOCJOLOGICZNY

Lider jest relacją społeczną. Grupa musi w pewnym stopniu uznać jego wpływ.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Odróżnić sprawną organizację od narzucania woli. Lider może pomagać grupie lub ograniczać głosy innych.

PYTANIA POMOCNICZE

1. Po czym poznajemy lidera w grupie?
2. Czy lider zawsze musi być formalnie wybrany?
3. Czym różni się lider od osoby dominującej?
4. Czy brak lidera oznacza wolność, czy chaos?
5. Jak grupa może podejmować decyzje bez jednej osoby na czele?
6. Czy każdy typ zadania wymaga takiego samego przywództwa?
7. Co sprawia, że ludzie uznają czyjś autorytet?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Poproś o przykłady grup z liderem. Zapytaj, czy lider zawsze jest oficjalny. Podziel uczniów na trzy stanowiska: lider konieczny / lider niekonieczny / zależy od sytuacji i typu grupy. Poproś o dwa argumenty i przykład. Po debacie zapisz różnice między liderem, koordynatorem, osobą dominującą i autorytetem. Zakończ pojęciami: grupa społeczna, przywództwo, autorytet, rola społeczna, decyzja zbiorowa.

DEBATA 12

CZY ROLA SPOŁECZNA MOŻE BYĆ CIĘŻAREM?

KONCEPCJA

Debata o rolach społecznych, oczekiwaniach, obowiązkach i napięciu między tym, czego społeczeństwo oczekuje, a tym, czego człowiek chce lub co potrafi zrobić.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Uczennica jest jednocześnie dobrą uczennicą, starszą siostrą, przyjaciółką, członkinią drużyny sportowej i osobą, od której rodzina dużo oczekuje. W pewnym momencie mówi, że wszyscy czegoś od niej chcą i że trudno jej być „w każdej roli" taką, jakiej oczekują inni.

DYLEMAT

Czy role społeczne pomagają uporządkować życie, czy mogą stać się źródłem presji i przeciążenia?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Czym jest rola społeczna?
2. Jakie role pełni jedna osoba w ciągu dnia?
3. Skąd wiemy, czego oczekuje się od ucznia, dziecka, przyjaciela albo pracownika?
4. Czy można nie spełnić oczekiwań przypisanych do roli?
5. Co się dzieje, gdy dwie role są ze sobą sprzeczne?
6. Czy społeczeństwo daje wszystkim taki sam wybór ról?
7. Kiedy rola daje poczucie sensu, a kiedy staje się ciężarem?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Wymieńcie role nastolatka: uczeń, dziecko, przyjaciel, członek grupy, uczestnik zajęć, obywatel. Przy każdej roli dopiszcie oczekiwania. Zapytaj, czy oczekiwania zawsze da się pogodzić. Debatujcie: role porządkują życie / role obciążają / role są potrzebne, ale powinny być elastyczne. Zakończ pojęciami: rola społeczna, status społeczny, oczekiwania społeczne, konflikt ról, napięcie roli.

CEL SOCJOLOGICZNY

Rola społeczna to zestaw oczekiwań; człowiek negocjuje między własnymi potrzebami a wymaganiami pozycji społecznej.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Konflikt ról nie oznacza słabości jednostki. Często wynika z wielu sprzecznych oczekiwań społecznych.

DEBATA 13

CZY INSTYTUCJE UŁATWIAJĄ ŻYCIE, CZY JE KONTROLUJĄ?

KONCEPCJA

Debata o instytucjach społecznych takich jak szkoła, rodzina, państwo, prawo, media i rynek. Instytucje porządkują życie zbiorowe, tworzą przewidywalność i chronią prawa, ale również nakładają zasady, klasyfikują ludzi i wywierają kontrolę.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Uczniowie rozmawiają o tym, że niemal każda ważna sprawa w życiu wiąże się z jakąś instytucją: szkołą, urzędem, szpitalem, policją, sądem, bankiem, rodziną albo mediami. Jedni mówią, że bez instytucji panowałby chaos. Inni uważają, że instytucje często narzucają ludziom zbyt wiele zasad.

DYLEMAT

Czy instytucje społeczne przede wszystkim pomagają ludziom żyć razem, czy raczej kontrolują ich zachowania?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Czym jest instytucja społeczna?
2. Jakie instytucje wpływają na codzienne życie ucznia?
3. Co byłoby trudniejsze bez szkoły, prawa, rodziny, urzędów albo mediów?
4. Kiedy zasady instytucji chronią ludzi?
5. Kiedy zasady instytucji mogą ograniczać?
6. Czy każda instytucja działa tak samo wobec wszystkich osób?
7. Jak można zmieniać instytucje, które działają niesprawiedliwie?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zacznij od pytania: Z jakimi instytucjami uczeń styka się w typowym tygodniu? Stwórz mapę: szkoła, rodzina, urząd, media, służba zdrowia, prawo, rynek. Przy każdej instytucji dopisz funkcje: pomaga / kontroluje. Debata: instytucje tworzą porządek / instytucje ograniczają wolność i reprodukują nierówności. Zakończ pytaniem: Jak powinna wyglądać dobra instytucja społeczna?

Pojęcia: instytucja społeczna, kontrola społeczna, porządek społeczny, reguły formalne, reguły nieformalne.

CEL SOCJOLOGICZNY

Instytucje nie są tylko budynkami, ale trwałymi sposobami organizowania zachowań, obowiązków, praw i relacji.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie mylić instytucji wyłącznie z miejscem. Rodzina, szkoła, prawo czy rynek to systemy zasad, ról i oczekiwań.

DEBATA 14

CZY STATUS SPOŁECZNY WPŁYWA NA TO, JAK TRAKTUJEMY LUDZI?

KONCEPCJA

Debate sobre status social, prestígio, reconhecimento e desigualdade simbólica. Pessoas podem ser tratadas de forma diferente conforme posição social percebida, aparência, profissão, origem

SYTUACJA WYJŚCIOWA

W szkole pojawia się nowa osoba. Część uczniów szybko zaczyna oceniać ją po ubraniu, sposobie mówienia, telefonie, miejscu zamieszkania i tym, z kim się trzyma. Ktoś mówi: „Przecież każdy sam decyduje, jak traktuje innych.” Inna osoba odpowiada: „Nie do końca. Czasem status społeczny działa zanim człowieka naprawdę poznamy.”

DYLEMAT

Czy naprawdę traktujemy wszystkich tak samo, czy status społeczny wpływa na to, komu łatwiej zdobyć szacunek, uwagę i zaufanie?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Co oznacza status społeczny?
2. Po czym ludzie oceniają czyjąś pozycję w grupie?
3. Czy popularność w klasie może działać jak status społeczny?
4. Czy osoba o wyższym statusie jest częściej słuchana?
5. Czy wygląd, pieniądze albo sposób mówienia mogą wpływać na ocenę człowieka?
6. Czy status zawsze wynika z realnych kompetencji?
7. Jak odróżnić szacunek dla osoby od szacunku dla jej pozycji?
8. Co dzieje się z osobami, które mają niski status w grupie?

ELEMENT WIZUALNY

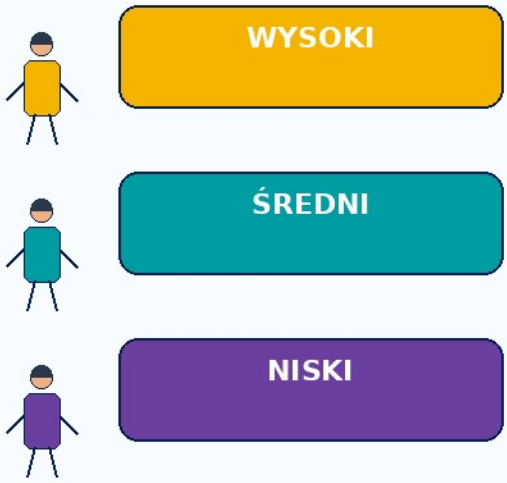

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zacznij od pytania: Czy w każdej grupie są osoby, których głos liczy się bardziej? Używaj przykładów z filmów, internetu, sportu, szkoły lub sytuacji fikcyjnych. Narysuj drabinę statusu: mało widoczny / akceptowany / wpływowy. Zapytaj, co przesuwa człowieka w górę lub w dół. Debata: ludzie oceniają innych głównie po zachowaniu i charakterze / status społeczny silnie wpływa na pierwszą ocenę i traktowanie. Zakończ pojęciami: status społeczny, prestiż, hierarchia społeczna, uznanie, nierówność symboliczna.

CEL SOCJOLOGICZNY

Status społeczny to także społecznie nadawana wartość, która wpływa na słuchanie, ocenę, zapraszanie, pomijanie i poważne traktowanie.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Unikać personalnego oceniania uczniów. Analizować prestiż, widoczność, uznanie i nierówne traktowanie.

DEBATA 15

CZY KONFLIKT RÓL JEST WINĄ JEDNOSTKI?

KONCEPCJA

Debate sobre conflito de papéis sociais, expectativas contraditórias e pressão institucional. Nem sempre a dificuldade de cumprir tudo é falta de organização individual: pode nascer da sobreposição de

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Uczeń ma przygotować się do sprawdzianu, pomóc w domu, pójść na trening, odpisać znajomym i wziąć udział w dodatkowym projekcie. Każda osoba wokół niego uważa, że jej sprawa jest ważna. Kiedy nie daje rady, słyszy: „Musisz się lepiej zorganizować.” On jednak czuje, że problemem nie jest tylko organizacja, ale zbyt wiele sprzecznych oczekiwań naraz.

DYLEMAT

Czy konflikt ról wynika głównie z braku odpowiedzialności jednostki, czy z tego, że społeczeństwo nakłada na ludzi zbyt wiele sprzecznych wymagań?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Co oznacza konflikt ról?
2. Jakie role mogą pełnić uczniowie jednocześnie?
3. Czy oczekiwania rodziny, szkoły, grupy i samej osoby zawsze da się pogodzić?
4. Kiedy odpowiedzialność jednostki jest ważna?
5. Kiedy problem wynika z nadmiaru wymagań?
6. Czy społeczeństwo nagradza osoby, które „radzą sobie ze wszystkim”?
7. Czy proszenie o pomoc oznacza słabość, czy świadomość ograniczeń?
8. Jak instytucje mogą zmniejszać konflikt ról?

ELEMENT WIZUALNY

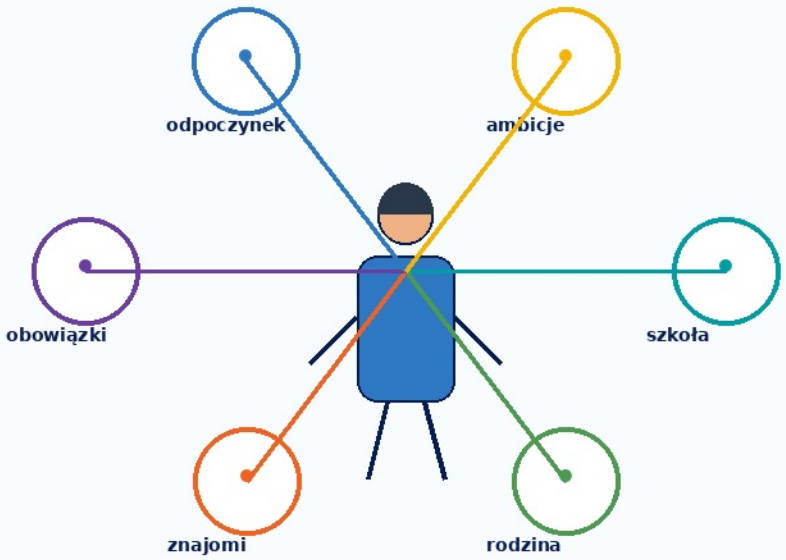

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Wyjaśnij konflikt ról. Stwórz listę ról nastolatka: uczeń, dziecko, przyjaciel, członek grupy, sportowiec, opiekun młodszego rodzeństwa, osoba odpoczywająca. Przy każdej roli dopisz oczekiwania i połącz strzałkami te, które kolidują. Debata: jednostka powinna lepiej zarządzać czasem / społeczeństwo i instytucje wymagają za dużo / potrzebna jest równowaga między odpowiedzialnością a wsparciem. Zakończ pojęciami: konflikt ról, napięcie roli, oczekiwania społeczne, instytucja, wsparcie społeczne.

CEL SOCJOLOGICZNY

Problemy jednostki często mają wymiar społeczny, bo człowiek znajduje się między oczekiwaniami wielu grup i instytucji.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Pracować na przykładzie fikcyjnym, bez osobistych zwierzeń i oceniania rodzinnych sytuacji uczniów.

MODUŁ 04

NIERÓWNOŚCI, RÓŻNICE I WYKLUCZENIE

5 debat o tym, dlaczego ludzie mają różne możliwości, różny dostęp do zasobów i różne doświadczenia społeczne.

> **Różnica nie zawsze oznacza nierówność. Ale nierówność zaczyna się tam, gdzie różnica zamienia się w gorszy dostęp, niższe szanse albo...**

O MODULE

Ten moduł pomaga uczniom rozmawiać o nierównościach bez uproszczeń i oskarżeń. Celem nie jest wskazanie jednej winnej osoby, lecz zrozumienie mechanizmów społecznych: dostępu do zasobów, pozycji startowej, stereotypów, barier, przywilejów i wykluczenia.

ELEMENT WIZUALNY

TEN SAM CEL

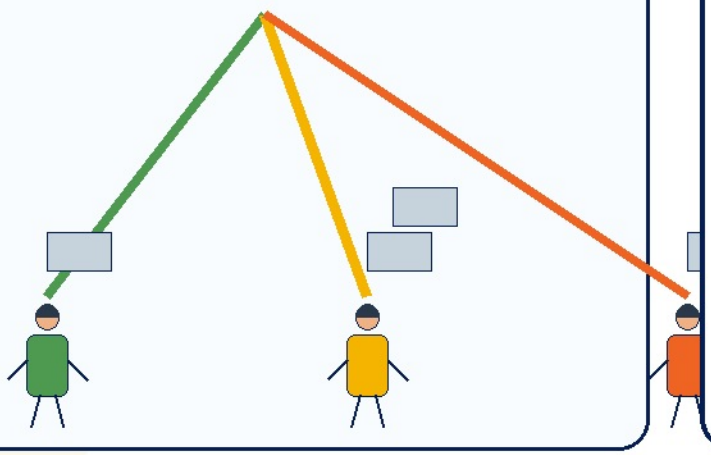

W TYM MODULE UCZNIOWIE BĘDĄ PYTAĆ:

- **W TYM MODULE UCZNIOWIE BĘDĄ ANALIZOWAĆ: czym różni się różnica od nierówności**
- **dlaczego punkt startu ma znaczenie**
- **jak działają stereotypy i uprzedzenia**
- **czym jest wykluczenie społeczne**
- **czy przywilej zawsze jest widoczny.**

DEBATA 16

CZY RÓŻNICA ZAWSZE OZNACZA NIERÓWNOŚĆ?

KONCEPCJA

Diferenciar diferença social e desigualdade social. A desigualdade aparece quando a diferença se liga a acesso desigual a recursos, direitos, prestígio, segurança, voz ou oportunidades.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

W klasie uczniowie rozmawiają o tym, że ludzie różnią się zainteresowaniami, wyglądem, miejscem zamieszkania, stylem życia, wynikami w nauce i planami na przyszłość. Ktoś mówi: „Różnice są normalne, więc nierówności też są normalne.” Inna osoba odpowiada: „To nie to samo. Różnica nie musi oznaczać gorszej sytuacji.”

DYLEMAT

Kiedy różnica między ludźmi jest po prostu różnicą, a kiedy staje się nierównością społeczną?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Co oznacza różnica społeczna?
2. Co oznacza nierówność społeczna?
3. Czy różne zainteresowania są nierównością?
4. Czy różny dostęp do dobrej edukacji jest nierównością?
5. Czy każda nierówność jest od razu widoczna?
6. Jak sprawdzić, czy różnica prowadzi do gorszych szans?
7. Czy społeczeństwo może akceptować różnice, a jednocześnie ograniczać nierówności?
8. Jakie przykłady pokazują różnicę bez krzywdy, a jakie różnicę z krzywdą?

ELEMENT WIZUALNY

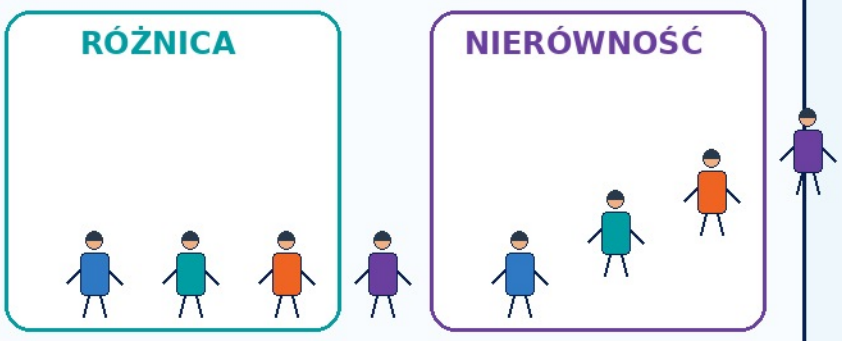

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zapisz RÓŻNICA i NIERÓWNOŚĆ. Zbieraj przykłady różnic i przy każdym pytaj: Czy ta różnica daje komuś większe lub mniejsze możliwości? Stwórzcie trzy kolumny: różnica neutralna / różnica mogąca prowadzić do nierówności / wyraźna nierówność społeczna. Użyj przykładów: miejsce zamieszkania, dostęp do korepetycji, styl ubioru, zdrowie, język, sytuacja finansowa, zainteresowania. Zakończ pytaniem: Czy celem społeczeństwa jest usunąć wszystkie różnice, czy ograniczyć niesprawiedliwe nierówności? Pojęcia: różnica społeczna, nierówność społeczna, zasoby, dostęp, szanse życiowe.

CEL SOCJOLOGICZNY

Różnorodność nie jest problemem; problem pojawia się, gdy cechy lub sytuacje społeczne prowadzą do gorszego traktowania, mniejszych możliwości lub wykluczenia.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Pilnować precyzji języka: nie każda różnica jest nierównością.

DEBATA 17

CZY BIEDA JEST WYŁĄCZNIE SKUTKIEM ZŁYCH DECYZJI?

KONCEPCJA

Debate sobre pobreza, responsabilidade individual, estrutura social, recursos e reprodução das desigualdades. Decisões importam, mas são tomadas em condições sociais concretas.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Podczas rozmowy o nierównościach ktoś mówi: „Jeśli ktoś jest biedny, to znaczy, że źle wybrał albo za mało pracował.” Inni uczniowie zauważają, że nie wszyscy mają taki sam start, kontakty, zdrowie, szkołę, spokojny dom, dostęp do wiedzy albo możliwość popełniania błędów bez poważnych konsekwencji.

DYLEMAT

Czy bieda wynika głównie z indywidualnych decyzji, czy także z warunków społecznych, w których człowiek żyje?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Jakie czynniki mogą wpływać na sytuację materialną człowieka?
2. Czy każdy ma taki sam dostęp do dobrej edukacji i bezpiecznego środowiska?
3. Jak rodzina, zdrowie, miejsce zamieszkania i rynek pracy wpływają na możliwości?
4. Czy osoba biedna zawsze ma realny wybór?
5. Czy ciężka praca zawsze prowadzi do awansu społecznego?
6. Jak społeczeństwo ocenia ludzi biednych?
7. Czym różni się odpowiedzialność jednostki od odpowiedzialności instytucji?
8. Jak można pomagać bez upokarzania i stereotypów?

ELEMENT WIZUALNY

DROGI DO STABILNEGO ŻYCIA

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Podkreśl szacunek i unikanie oceniania konkretnych osób. Zapisz dwie kategorie: czynniki indywidualne i czynniki społeczne. Do indywidualnych: decyzje, nawyki, edukacja, praca. Do społecznych: punkt startu, miejsce zamieszkania, szkoła, zdrowie, rodzina, rynek pracy, koszty życia, dostęp do pomocy. Debata: bieda wynika głównie z decyzji / głównie z warunków społecznych / z połączenia wielu czynników. Zakończ pojęciami: ubóstwo, nierówności ekonomiczne, reprodukcja nierówności, awans społeczny, zasoby społeczne.

CEL SOCJOLOGICZNY

Socjologia nie usuwa odpowiedzialności jednostki, ale pyta o warunki, w których podejmuje ona decyzje.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Temat może dotykać doświadczeń uczniów. Nie pytać o sytuację materialną konkretnych osób.

DEBATA 18

CZY STEREOTYPY MOGĄ DZIAŁAĆ NAWET WTEDY, GDY NIKT NIE CHCE KRZYWDZIĆ?

KONCEPCJA

Debate sobre estereótipos, preconceitos sutis, expectativas sociais e discriminação indireta. Estereótipos podem aparecer em piadas, expectativas, generalizações, escolhas aparentemente neutras e

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Nauczyciel prosi klasę o wybór osób do różnych zadań. Do prowadzenia prezentacji uczniowie od razu wskazują osobę pewną siebie. Do zadania technicznego wybierają chłopaka, a do dekoracji dziewczynę. Nikt nie mówi nic obraźliwego, ale jedna osoba zauważa: „Może nawet nie zauważamy, że kierujemy się stereotypami."

DYLEMAT

Czy stereotypy mogą wpływać na decyzje i oczekiwania nawet wtedy, gdy ludzie nie mają złych intencji?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Czym jest stereotyp?
2. Czy stereotyp zawsze jest wypowiedziany wprost?
3. Jak stereotypy wpływają na oczekiwania wobec ludzi?
4. Czy pozytywny stereotyp też może ograniczać?
5. Kiedy żart utrwala stereotyp?
6. Czy można kogoś skrzywdzić bez świadomej złej intencji?
7. Jak stereotypy wpływają na wybór ról w grupie?
8. Co pomaga zauważać własne automatyczne skojarzenia?

ELEMENT WIZUALNY

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Wyjaśnij stereotyp jako uproszczony obraz grupy. Podkreśl, że celem nie jest oskarżanie, lecz rozpoznanie mechanizmu. Zbieraj przykłady z filmów, reklam, internetu lub życia społecznego. Zapisz trzy formy działania stereotypów: żart, oczekiwanie, decyzja. Debata: liczą się intencje / skutki społeczne są ważne nawet bez złej intencji / trzeba analizować intencje, skutki i kontekst. Pojęcia: stereotyp, uprzedzenie, dyskryminacja pośrednia, oczekiwania społeczne, rola przypisana.

CEL SOCJOLOGICZNY

Stereotypy są częścią kultury i mogą działać automatycznie, wpływając na to, komu daje się szansę, komu ufa i kogo się pomija.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Odróżnić analizę od moralnego zawstydzania. Uczniowie mają uczyć się zauważać mechanizmy.

DEBATA 19

CZY PRZYWILEJ ZAWSZE WIDAĆ?

KONCEPCJA

Debate sobre privilégio social, vantagens invisíveis, normalização de facilidades e diferenças no acesso a recursos. Privilégio não significa ausência de esforço, mas presença de facilidades que nem todos

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Podczas rozmowy o nierównościach jeden uczeń mówi: „Nie mam żadnych przywilejów. Na wszystko muszę pracować.” Inna osoba odpowiada: „Przywilej nie zawsze oznacza, że masz łatwe życie. Czasem oznacza, że pewnych przeszkód po prostu nie musisz pokonywać.”

DYLEMAT

Czy przywilej społeczny jest czymś widocznym i oczywistym, czy często działa tak, że osoba uprzywilejowana nawet go nie zauważa?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Co oznacza przywilej w sensie społecznym?
2. Czy posiadanie przywileju oznacza, że ktoś nie pracuje ciężko?
3. Jakie ułatwienia mogą być niewidoczne dla osoby, która je ma?
4. Czy spokojny dom, dostęp do internetu, wsparcie rodziny albo zdrowie mogą być zasobem?
5. Dlaczego łatwiej zauważyć przeszkody niż ułatwienia?
6. Czy można mieć przywilej w jednej dziedzinie, a trudności w innej?
7. Jak rozmawiać o przywileju bez oskarżania?
8. Co społeczeństwo może zrobić, aby zmniejszać nierówne bariery?

ELEMENT WIZUALNY

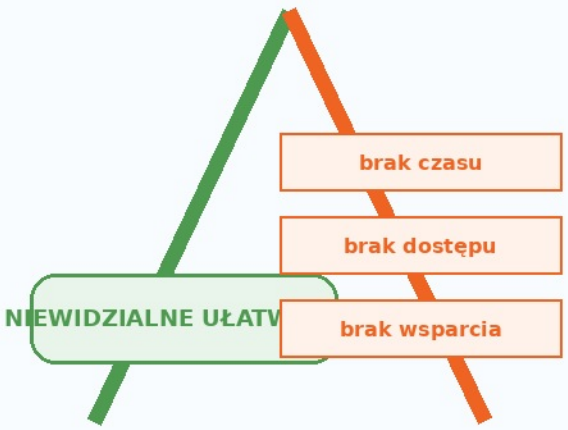

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Wyjaśnij: przywilej nie oznacza braku problemów, tylko łatwiejszy dostęp lub mniej barier w pewnym obszarze. Stwórz mapę zasobów: pieniądze, czas, zdrowie, spokojne miejsce do nauki, wsparcie dorosłych, znajomości, język, transport, internet. Debata: czy przywilej unieważnia wysiłek? Czy można być uprzywilejowanym i mieć trudności? Po co socjologia mówi o przywileju? Zakończ pojęciami: przywilej, zasoby, kapitał społeczny, kapitał kulturowy, nierówne bariery, punkt startu.

CEL SOCJOLOGICZNY

Przywilej to narzędzie analizy społecznej, nie obelga ani prosty opis bogactwa.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Unikać tonu oskarżającego.

DEBATA 20

CZY WYKLUCZENIE SPOŁECZNE ZACZYNA SIĘ OD JEDNEJ BARIERY?

KONCEPCJA

Debate sobre exclusão social como processo cumulativo. Exclusão geralmente surge quando várias barreiras se acumulam: pobreza, isolamento, deficiência, distância, linguagem, falta de

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Osoba mieszkająca daleko od centrum ma trudniejszy dojazd do szkoły, mniej zajęć dodatkowych, słabszy internet i mniejszy dostęp do pomocy. Kiedy zaczyna mieć gorsze wyniki, część osób mówi, że „po prostu się nie stara". Inni zauważają, że kilka małych barier może razem stworzyć poważne wykluczenie.

DYLEMAT

Czy wykluczenie społeczne wynika z pojedynczego problemu, czy z nakładania się wielu barier? Pytania pomocnicze: Co oznacza wykluczenie społeczne? Czy jedna

PYTANIA POMOCNICZE

1. Co oznacza wykluczenie społeczne?
2. Czy jedna trudność zawsze prowadzi do wykluczenia?
3. Jak kilka małych barier może stworzyć duży problem?
4. Dlaczego miejsce zamieszkania może wpływać na edukację i relacje społeczne?
5. Jak brak pieniędzy łączy się z brakiem czasu, zdrowia, transportu lub informacji?
6. Czy osoba wykluczona zawsze sama może „wrócić do społeczeństwa"?
7. Jak instytucje mogą zmniejszać wykluczenie?
8. Dlaczego wykluczenie często jest niewidoczne dla osób, których nie dotyczy?

ELEMENT WIZUALNY

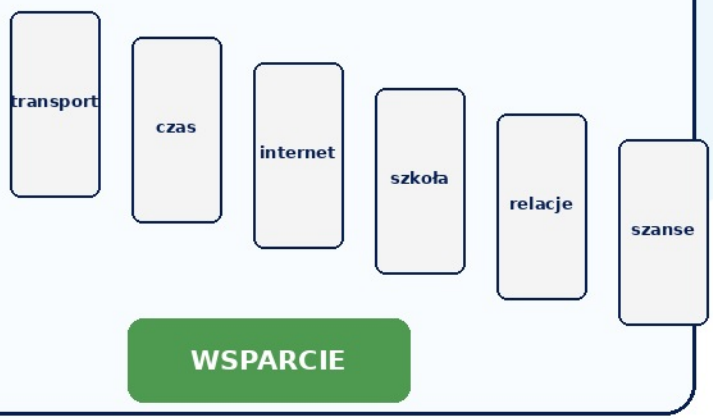

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Wyjaśnij, że wykluczenie społeczne oznacza ograniczony udział w ważnych obszarach życia. Wymieńcie obszary uczestnictwa: szkoła, praca, zdrowie, kultura, internet, relacje, transport, prawa obywatelskie. Narysuj efekt domina: dojazd → zmęczenie → mniej czasu → gorsze wyniki → mniejsza pewność siebie → słabszy udział w grupie. Grupy szukają punktów pomocy. Debata: czy wykluczenie jest problemem jednostki, grupy czy instytucji? Gdzie przerwać łańcuch barier? Pojęcia: wykluczenie społeczne, bariera, dostęp, uczestnictwo społeczne, marginalizacja, wsparcie instytucjonalne.

CEL SOCJOLOGICZNY

Wykluczenie społeczne jest procesem, który powstaje stopniowo, gdy codzienne utrudnienia się wzmacniają.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie sprowadzać wykluczenia do lenistwa, braku ambicji lub jednej złej decyzji.

MODUŁ 05

PRACA, KONSUMPCJA I ORGANIZACJA SPOŁECZNA

5 debat o tym, jak praca, pieniądze, reklama, rynek i styl życia wpływają na codzienne wybory ludzi.

> **To, co kupujemy, jak pracujemy i czego pragniemy, nie jest tylko sprawą prywatną. To także część życia społecznego.**

O MODULE

Ten moduł pomaga uczniom rozmawiać o pracy i konsumpcji jako zjawiskach społecznych. Wybory zakupowe, ambicje zawodowe, tempo życia, reklama, prestiż marek i nierówny dostęp do zasobów wpływają na relacje między ludźmi.

ELEMENT WIZUALNY

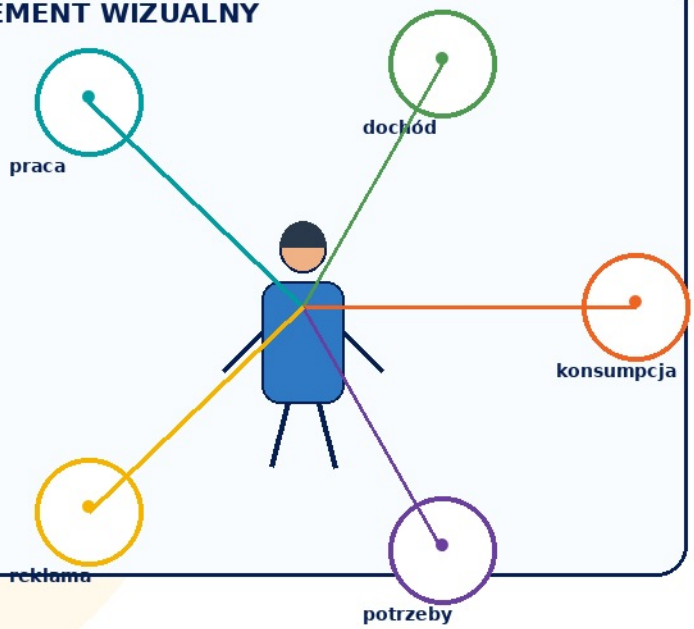

W TYM MODULE UCZNIOWIE BĘDĄ PYTAĆ:

- **W TYM MODULE UCZNIOWIE BĘDĄ PYTAĆ: czy praca jest tylko źródłem pieniędzy**
- **jak reklama tworzy potrzeby**
- **czy konsumpcja może budować status**
- **kto zyskuje, a kto traci w elastycznej pracy**
- **czy szybkie tempo życia jest wyborem, czy presją społeczną.**

DEBATA 21

CZY PRACA JEST TYLKO SPOSOBEM ZARABIANIA PIENIĘDZY?

KONCEPCJA

Debate sobre significado social do trabalho. Trabalho é renda, mas também identidade, status, rotina, relações sociais, reconhecimento, segurança, desigualdade e desgaste.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Uczniowie rozmawiają o przyszłości zawodowej. Jedna osoba mówi, że w pracy liczą się tylko pieniądze, bo bez nich nie da się żyć. Ktoś inny odpowiada, że praca daje też poczucie sensu, kontakty społeczne, niezależność i pozycję. Jeszcze ktoś dodaje, że praca może również męczyć, ograniczać czas i prowadzić do nierówności.

DYLEMAT

Czy praca jest przede wszystkim źródłem dochodu, czy także jednym z najważniejszych elementów tożsamości i pozycji społecznej człowieka?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Dlaczego ludzie pracują?
2. Czy praca wpływa na to, jak człowiek widzi samego siebie?
3. Czy zawód może dawać prestiż społeczny?
4. Dlaczego niektóre prace są bardziej szanowane niż inne?
5. Czy wysokość wynagrodzenia zawsze pokazuje społeczną wartość pracy?
6. Jak praca wpływa na rytm dnia, relacje i czas wolny?
7. Kiedy praca daje poczucie sensu, a kiedy staje się źródłem presji?
8. Czy brak pracy wpływa tylko na pieniądze, czy także na status i samopoczucie?

ELEMENT WIZUALNY

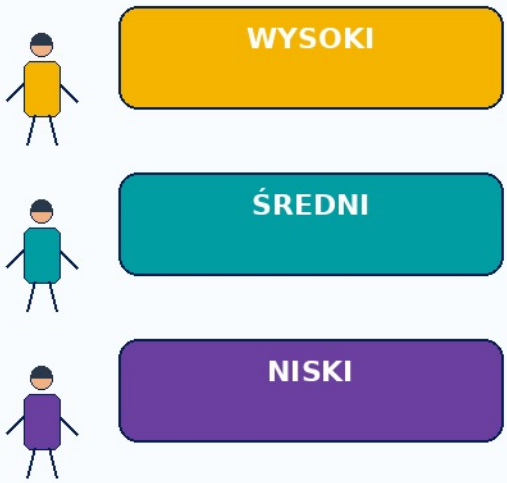

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zacznij od pytania: Po co ludzie pracują? Podziel odpowiedzi na ekonomiczne, społeczne i osobiste. Zapytaj: Czy wszystkie prace dają te same możliwości uznania i rozwoju? Debata: praca to przede wszystkim pieniądze / praca to także tożsamość i status / znaczenie pracy zależy od warunków, wynagrodzenia i uznania. Porównaj zawód prestiżowy i społecznie potrzebny, ale słabo wynagradzany. Pojęcia: praca, status zawodowy, prestiż, tożsamość społeczna, podział pracy, uznanie społeczne.

CEL SOCJOLOGICZNY

Praca nie jest tylko prywatnym wyborem ani sposobem zdobywania pieniędzy, lecz częścią struktury społecznej.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie oceniać zawodów jako lepszych lub gorszych.

DEBATA 22

CZY REKLAMA TWORZY POTRZEBY, CZY TYLKO O NICH PRZYPOMINA?

KONCEPCJA

Debata o konsumpcji, reklamie, pragnieniu, wpływie symbolicznym i społecznym tworzeniu potrzeb.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Uczniowie rozmawiają o nowym produkcie, który nagle stał się bardzo popularny. Wiele osób chce go mieć, choć jeszcze kilka tygodni wcześniej nikt o nim nie mówił. Jedni twierdzą, że reklama tylko informuje ludzi o rzeczach, których mogą potrzebować. Inni mówią, że reklama często tworzy pragnienia, pokazując, że bez danego produktu człowiek jest mniej atrakcyjny, mniej nowoczesny albo mniej „na czasie".

DYLEMAT

Czy reklama odpowiada na istniejące potrzeby ludzi, czy aktywnie tworzy nowe potrzeby i pragnienia?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Czym różni się potrzeba od pragnienia?
2. Czy człowiek zawsze wie, czego naprawdę potrzebuje?
3. Jak reklama łączy produkt z emocjami, sukcesem, pięknem albo popularnością?
4. Czy reklama sprzedaje rzecz, czy także styl życia?
5. Dlaczego niektóre produkty stają się modne bardzo szybko?
6. Czy media społecznościowe wzmacniają działanie reklam?
7. Czy konsument jest całkowicie wolny w swoich wyborach?
8. Jak odróżnić realną potrzebę od potrzeby stworzonej przez presję społeczną?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zapytaj, czy uczniowie kupili coś, bo widzieli to wiele razy. Zapisz: potrzeba i pragnienie. Zbieraj przykłady rzeczy potrzebnych oraz pożądanych przez modę, prestiż lub reklamę. Debata: reklama informuje / reklama tworzy potrzeby i pragnienia. Dodaj trzecią możliwość: reklama czasem informuje, a czasem nadaje rzeczom społeczne znaczenie. Pojęcia: konsumpcja, reklama, potrzeby społeczne, kultura konsumpcyjna, prestiż, wpływ społeczny.

CEL SOCJOLOGICZNY

Konsumpcja to uczestnictwo w kulturze, gdzie produkty mogą oznaczać status, nowoczesność, atrakcyjność, przynależność albo sukces.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie każda reklama jest manipulacją, ale reklama organizuje wyobrażenia o tym, czego warto chcieć.

ZASTANÓW SIĘ:

- Kiedy coś kupujesz: dla siebie czy dla wizerunku?
- Co jest Twoją realną potrzebą?
- Co tylko wydaje się ważne, bo tak pokazują reklamy?

DEBATA 23

CZY MARKI DAJĄ LUDZIOM STATUS?

KONCEPCJA

Debata o konsumpcji symbolicznej, markach, prestiżu i przynależności społecznej. Obiekty mogą działać jako społeczne sygnały pozycji, stylu, gustu, grupy odniesienia i aspiracji.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

W klasie pojawia się rozmowa o ubraniach, telefonach, butach i akcesoriach znanych marek. Jedni uczniowie mówią, że marka nie ma znaczenia, bo liczy się jakość i wygoda. Inni zauważają, że w praktyce ludzie często oceniają innych po rzeczach, które mają. Ktoś dodaje: „Czasem nie kupuje się rzeczy, tylko wrażenie, które ta rzecz robi na innych."

DYLEMAT

Czy marki są tylko nazwami produktów, czy mogą działać jako symbole statusu społecznego?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Dlaczego niektóre marki są uznawane za prestiżowe?
2. Czy drogi produkt zawsze oznacza lepszą jakość?
3. Czy ludzie kupują rzeczy także po to, by coś zakomunikować innym?
4. Jak marka może wpływać na ocenę osoby?
5. Czy brak rzeczy „modnej" może prowadzić do wykluczenia?
6. Dlaczego grupa rówieśnicza może wzmacniać presję kupowania?
7. Czy świadome odrzucenie marek też może być elementem tożsamości?
8. Czy konsumpcja może być językiem społecznym?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zapytaj: Czy rzeczy, które nosimy lub posiadamy, coś o nas komunikują? Narysuj schemat: produkt → znaczenie → reakcja innych.
Debata: marki jako jakość / marki jako status / znaczenie marki zależy od grupy i kontekstu.
Pojęcia: status, prestiż, konsumpcja symboliczna, styl życia, grupa odniesienia, kapitał kulturowy.

CEL SOCJOLOGICZNY

Przedmioty mają znaczenie społeczne. Marka może być znakiem pozycji, przynależności, aspiracji lub odróżnienia.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie oceniać osób, których nie stać na drogie rzeczy, ani nie wyśmiewać tych, którzy lubią marki.

RZECZY TEŻ MÓWIĄ SPOŁECZNIE.

DEBATA 24

CZY ELASTYCZNA PRACA DAJE WOLNOŚĆ, CZY NIEPEWNOŚĆ?

KONCEPCJA

Debata o pracy współczesnej, elastyczności, autonomii, prekaryzacji, bezpieczeństwie ekonomicznym i granicach między wolnością a niestabilnością.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Młoda osoba mówi, że w przyszłości chciałaby pracować elastycznie: zdalnie, projektowo, bez stałych godzin i bez szefa patrzącego cały czas na ręce. Ktoś inny odpowiada, że taka praca może być wygodna, ale często oznacza brak stabilności, niepewne dochody, trudność w planowaniu życia i konieczność bycia ciągle dostępnym.

DYLEMAT

Czy elastyczna praca daje ludziom większą wolność, czy przenosi na nich większe ryzyko i niepewność?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Co oznacza elastyczna praca?
2. Dla kogo elastyczność może być korzystna?
3. Kiedy brak stałych godzin daje swobodę, a kiedy powoduje stres?
4. Czy praca zdalna zawsze oznacza większą niezależność?
5. Kto ponosi ryzyko, gdy dochód jest nieregularny?
6. Czy młodzi ludzie częściej marzą o elastyczności, czy o bezpieczeństwie?
7. Jak elastyczna praca wpływa na życie rodzinne, odpoczynek i relacje?
8. Czy wolność bez zabezpieczenia nadal jest wolnością?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zapytaj o idealną pracę przyszłości. Zapisz: wolność — czas, miejsce, wybór zadań, brak rutyny. Zapisz: bezpieczeństwo — stała pensja, umowa, przewidywalność, ubezpieczenie, odpoczynek. Debata: elastyczna praca jako autonomia / jako niepewność i przerzucenie ryzyka. Uwzględnij perspektywę pracownika, rodziny i pracodawcy. Pojęcia: rynek pracy, elastyczność, prekaryzacja, bezpieczeństwo socjalne, autonomia, ryzyko społeczne.

CEL SOCJOLOGICZNY

Organizacja pracy wpływa na zarobki, styl życia, bezpieczeństwo, relacje społeczne i planowanie przyszłości.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie idealizować ani nie demonizować elastycznej pracy. Analizować warunki.

ZASTANÓW SIĘ:

- Kiedy elastyczna praca naprawdę daje wolność?
- Co jest warunkiem, by elastyczność nie oznaczała niepewności?
- Jakie rozwiązania mogą zwiększyć bezpieczeństwo w elastycznej pracy?
- Co wybrałbyś / wybrałabyś dla siebie i dlaczego?

DEBATA 25

CZY SZYBKIE TEMPO ŻYCIA JEST NASZYM WYBOREM?

KONCEPCJA

Debata o przyspieszeniu społecznym, presji produktywności, nadmiarze bodźców, braku czasu i współczesnej organizacji życia.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Uczniowie mówią, że ciągle brakuje im czasu: szkoła, zadania, nauka, zajęcia dodatkowe, wiadomości, media społecznościowe, rodzina, znajomi, odpoczynek. Ktoś stwierdza: „Każdy sam wybiera, na co poświęca czas." Inna osoba odpowiada: „Ale społeczeństwo ciągle wymaga, żeby robić więcej, szybciej i lepiej."

DYLEMAT

Czy szybkie tempo życia wynika z naszych osobistych wyborów, czy z presji społecznej, która każe nam stale nadążać?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Dlaczego ludzie czują, że ciągle brakuje im czasu?
2. Czy technologia oszczędza czas, czy tworzy nowe obowiązki?
3. Jak szkoła, praca i media wpływają na tempo życia?
4. Czy odpoczynek jest dziś traktowany jako potrzeba, czy jako strata czasu?
5. Dlaczego porównujemy swoją aktywność z aktywnością innych?
6. Czy produktywność stała się normą społeczną?
7. Kto najbardziej zyskuje na tym, że ludzie są ciągle zajęci?
8. Jak odróżnić ambicję od presji?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Uczniowie wypisują rzeczy, które typowy uczeń „powinien" robić w tygodniu. Dzielą je na realny wybór i oczekiwania szkoły, rodziny, grupy lub mediów. Narysuj zegar: nauka, relacje, internet, odpoczynek, obowiązki, ambicje. Debata: tempo życia jako wybór / presja społeczna / oba się wzmacniają. Pojęcia: presja społeczna, produktywność, tempo życia, normy sukcesu, czas wolny, kontrola społeczna.

CEL SOCJOLOGICZNY

Czas nie jest tylko sprawą prywatną. Społeczeństwo organizuje tempo życia przez szkołę, pracę, technologię, rynek, normy sukcesu i oczekiwania.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Uczniowie mają wpływ na decyzje, ale nie działają w pustce.

MODUŁ 06

WŁADZA, PAŃSTWO, OBYWATELSTWO I RUCHY SPOŁECZNE

5 debat o tym, kto podejmuje decyzje, jak działa wpływ społeczny i dlaczego obywatelstwo oznacza coś więcej niż dokument.

> Władza nie istnieje tylko w rządzie. Władza pojawia się wszędzie tam, gdzie jedni mogą wpływać na decyzje, zasady i możliwości innych.

Ten moduł pomaga uczniom rozmawiać o sprawach publicznych bez sprowadzania ich do prostych opinii. Uczniowie będą analizować władzę, państwo, obywatelstwo, protest i głos większości.

W TYM MODULE UCZNIOWIE BĘDĄ PYTAĆ:

- kto podejmuje decyzje
- czy państwo powinno bardziej pomagać czy mniej ingerować
- czy obywatel ma prawa i obowiązki
- kiedy protest jest narzędziem społecznym
- czy większość zawsze ma rację

DEBATA 26

CZY PAŃSTWO POWINNO BARDZIEJ POMAGAĆ, CZY MNIEJ INGEROWAĆ?

KONCEPCJA

Debata o roli państwa: ochronie, prawach, usługach publicznych, wolności jednostki, podatkach, odpowiedzialności zbiorowej i granicach interwencji państwa.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

W klasie pojawia się dyskusja o tym, co państwo powinno robić dla obywateli. Jedni mówią, że państwo powinno zapewniać pomoc, edukację, bezpieczeństwo, ochronę zdrowia i wsparcie osobom w trudnej sytuacji. Inni uważają, że zbyt silne państwo ogranicza wolność ludzi, zabiera za dużo pieniędzy i zbyt mocno decyduje o życiu obywateli.

DYLEMAT

Czy państwo powinno aktywnie pomagać obywatelom, czy przede wszystkim ograniczać ingerencję i zostawiać ludziom więcej swobody?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Po co istnieje państwo?
2. Jakie problemy trudno rozwiązać wyłącznie indywidualnie?
3. Kiedy pomoc państwa zwiększa równość szans?
4. Kiedy ingerencja państwa może ograniczać wolność?
5. Czy podatki są tylko obciążeniem, czy sposobem finansowania wspólnych usług?
6. Czy wszyscy obywatele potrzebują państwa w takim samym stopniu?
7. Czy silne państwo zawsze oznacza mniej wolności?
8. Jak znaleźć równowagę między wolnością jednostki a odpowiedzialnością zbiorową?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zapytaj: Z jakich usług lub instytucji publicznych korzysta człowiek w ciągu życia? Zapisz: szkoła, drogi, szpitale, policja, sądy, dokumenty, pomoc społeczna, ochrona środowiska. **Debata:** państwo szeroko pomaga / państwo mniej ingeruje / zakres zależy od problemu. Uwzględnij wolność, bezpieczeństwo, pieniądze i sprawiedliwość. Pojęcia: państwo, dobro wspólne, wolność jednostki, interwencja państwa, usługi publiczne, solidarność społeczna.

CEL SOCJOLOGICZNY

Państwo jest instytucją organizującą życie zbiorowe; jego rola dotyczy codziennych spraw, nie tylko polityki.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie wchodzić w agitację partyjną. Analizować funkcje państwa.

POMOC BEZPIECZEŃSTWO USŁUGI PUBLICZNE

- POMOC SPOŁECZNA
- EDUKACJA
- OCHRONA ZDROWIA
- BEZPIECZEŃSTWO
- INFRASTRUKTURA I USŁUGI PUBLICZNE

WOLNOŚĆ SAMODZIELNOŚĆ GRANICE INGERENCJI

- WOLNOŚĆ JEDNOSTKI
- SAMODZIELNOŚĆ I ODPOWIEDZIALNOŚĆ
- NIŻSZE PODATKI I KOSZTY
- OCHRONA PRYWATNOŚCI I WYBORÓW
- GRANICE INGERENCJI PAŃSTWA

BEZPIECZEŃSTWO | SPRAWIEDLIWOŚĆ | FINANSE PUBLICZNE | SOLIDARNOŚĆ SPOŁECZNA

DEBATA 27

CZY OBYWATELSTWO TO TYLKO PRAWA, CZY TAKŻE OBOWIĄZKI?

KONCEPCJA

Debata o obywatelstwie jako przynależności polityczno-społecznej, zespole praw, odpowiedzialności, uczestnictwie, szacunku dla wspólnych zasad i trosce o życie publiczne.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Uczniowie rozmawiają o obywatelstwie. Część osób kojarzy je głównie z dokumentem, prawem do głosowania, ochroną państwa i możliwością korzystania z usług publicznych. Inni mówią, że obywatelstwo oznacza także obowiązki: przestrzeganie prawa, troskę o wspólne dobro, udział w życiu społecznym i reagowanie, gdy dzieje się coś niesprawiedliwego.

DYLEMAT

Czy obywatelstwo polega przede wszystkim na korzystaniu z praw, czy także na odpowiedzialności za wspólnotę?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Co oznacza być obywatelem?
2. Jakie prawa kojarzą się z obywatelstwem?
3. Jakie obowiązki wiążą się z życiem we wspólnocie politycznej?
4. Czy można być biernym obywatelem?
5. Czy udział w wyborach to jedyna forma obywatelskości?
6. Jak młodzi ludzie mogą działać obywatelsko, zanim uzyskają pełne prawa wyborcze?
7. Czy obywatel powinien interesować się sprawami publicznymi?
8. Co się dzieje ze społeczeństwem, gdy wszyscy myślą tylko o własnych prawach?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zapisz: prawa i obowiązki, a potem dodaj uczestnictwo. Zbieraj działania obywatelskie: głosowanie, wolontariat, petycja, debata, zgłoszenie problemu, udział w konsultacjach, pomoc lokalna, odpowiedzialne korzystanie z informacji. Debata: obywatelstwo to prawa / obowiązki / równowaga praw, obowiązków i aktywności. Zakończ pojęciami: obywatelstwo, prawa obywatelskie, obowiązki obywatelskie, uczestnictwo społeczne, dobro wspólne, społeczeństwo obywatelskie.

CEL SOCJOLOGICZNY

Obywatelstwo nie jest wyłącznie statusem formalnym; łączy prawa jednostki z odpowiedzialnością za innych.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Aktywność obywatelska nie musi oznaczać wielkiej polityki. Może zaczynać się od lokalnej troski, rozmowy i reagowania na niesprawiedliwość.

PRAWA

- prawo do głosowania
- wolność słowa
- prawo do edukacji
- ochrona państwa
- korzystanie z usług publicznych

OBOWIĄZKI

- przestrzeganie prawa
- płacenie podatków
- troska o wspólne dobro
- szacunek dla innych
- reagowanie na niesprawiedliwość

UCZESTNICTWO

- udział w wyborach
- debaty i konsultacje
- działania społeczne
- wolontariat
- zgłaszanie problemów i inicjatyw

TWÓJ GŁOS MA ZNACZENIE!

DOBRO WSPÓLNE
RAZEM TWORZYMY LEPSZE SPOŁECZEŃSTWO

DEBATA 28

CZY PROTEST JEST POTRZEBNY W DEMOKRACJI?

KONCEPCJA

Debata o proteście społecznym, uczestnictwie politycznym, głosie publicznym, zmianie społecznej, konflikcie i legitymizacji demokratycznej.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Grupa obywateli organizuje pokojowy protest, ponieważ uważa, że ważny problem społeczny jest ignorowany. Część osób popiera protest, mówiąc, że obywatele mają prawo wyrażać sprzeciw. Inni uważają, że protesty przeszkadzają, powodują napięcia i powinny być zastępowane spokojną rozmową z instytucjami.

DYLEMAT

Czy protest jest ważnym elementem demokracji, czy raczej oznaką konfliktu, który zakłóca porządek społeczny?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Dlaczego ludzie protestują?
2. Czy protest zawsze oznacza brak szacunku dla prawa?
3. Kiedy protest może być uzasadniony społecznie?
4. Czy bez protestów niektóre problemy pozostałyby niewidoczne?
5. Jak odróżnić pokojowy protest od przemocy?
6. Czy porządek społeczny jest ważniejszy niż możliwość wyrażenia sprzeciwu?
7. Jak instytucje powinny reagować na protesty?
8. Czy młodzi ludzie mogą uczestniczyć w życiu publicznym poprzez debatę, petycje lub działania społeczne?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zaznacz, że rozmowa dotyczy protestu jako zjawiska społecznego, nie partii. Zapisz „PROTEST" i skojarzenia, dzieląc je na pozytywne, negatywne i neutralne. Wyjaśnij protest jako artykulację interesów i zwracanie uwagi na problem. Debata: protest jest konieczny w demokracji / protest powinien być ostatecznością / protest jest potrzebny, ale ma granice.

Pojęcia: ruch społeczny, protest, uczestnictwo obywatelskie, konflikt społeczny, zmiana społeczna, sfera publiczna.

CEL SOCJOLOGICZNY

Protest to forma działania zbiorowego, ujawniająca napięcia społeczne i problemy niewidoczne dla większości.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Zachować neutralność polityczną i odróżnić protest pokojowy od przemocy.

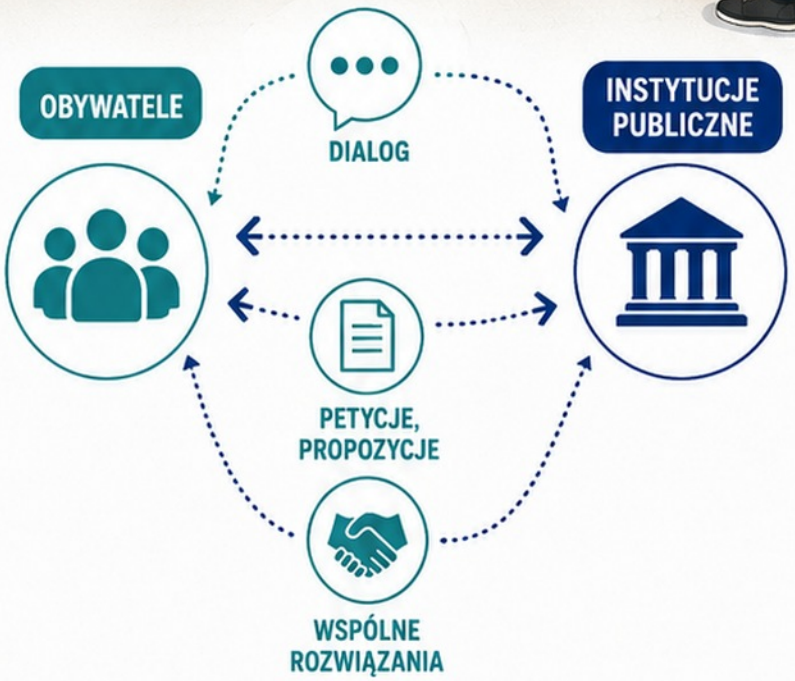

DEBATA 29

CZY WIĘKSZOŚĆ ZAWSZE MA RACJĘ?

KONCEPCJA

Debata o demokracji, większości, mniejszości, opinii publicznej, prawach i granicach decyzji zbiorowej.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Klasa ma podjąć decyzję w głosowaniu. Większość wybiera rozwiązanie wygodne dla siebie, ale kilka osób mówi, że ta decyzja jest dla nich niesprawiedliwa. Część uczniów odpowiada: „Tak działa demokracja — większość decyduje." Inni pytają: „A co, jeśli większość może skrzywdzić mniejszość?"

DYLEMAT

Czy decyzja większości zawsze jest sprawiedliwa, czy demokracja wymaga także ochrony głosu mniejszości?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Dlaczego głosowanie większościowe jest ważne?
2. Czy większość może się mylić?
3. Co dzieje się z osobami, które regularnie przegrywają głosowania?
4. Czy sprawiedliwość zawsze oznacza decyzję najliczniejszej grupy?
5. Jak chronić prawa mniejszości?
6. Czy sprzeciw mniejszości zawsze blokuje wspólne działanie?
7. Dlaczego demokracja potrzebuje zasad, a nie tylko liczenia głosów?
8. Jak rozmawiać, gdy większość i mniejszość mają sprzeczne interesy?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Wyobraźcie sobie decyzję klasową korzystną dla większości, ale szkodliwą dla mniejszości. Zapisz: większość / mniejszość / sprawiedliwość. Debata: większość decyduje, bo inaczej nie da się działać / większość musi być ograniczona prawami mniejszości / dobra decyzja wymaga głosowania i rozmowy przed głosowaniem. Stwórzcie zasady uczciwego głosowania w klasie. Pojęcia: demokracja, większość, mniejszość, prawa mniejszości, opinia publiczna, legitymizacja decyzji, sprawiedliwość proceduralna.

CEL SOCJOLOGICZNY

Demokracja nie polega wyłącznie na tym, że większość może wszystko; potrzebuje mechanizmów chroniących słabszy głos.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Ochrona mniejszości nie oznacza lekceważenia większości.

WIĘKSZOŚĆ WYBIERA TO, CO JEST WYGODNE DLA WIELU

MNIEJSZOŚĆ MOŻE CZUĆ SIĘ POKRZYWDZONA

PRAWA I OCHRONA

ROZMOWA
Zanim zagłosujemy, rozmawiamy i słuchamy się.

ZASADY
Ustalamy reguły, które chronią prawa mniejszości.

SPRAWIEDLIWOŚĆ
Liczy się nie tylko wynik, ale też to, jak doszliśmy do decyzji.

OCHRONA PRAW
Prawa mniejszości są ważne, nawet gdy przegrywają głosowanie.

ZASTANÓW SIĘ:

- Czy decyzja większości zawsze jest słuszna?
- Jak chronić prawa mniejszości w demokracji?
- Jakie zasady sprawiają, że decyzje klasowe są uczciwe?

DEBATA 30

CZY MEDIA POWINNY KONTROLOWAĆ WŁADZĘ?

KONCEPCJA

Debata o mediach, funkcji kontrolnej, przejrzystości, opinii publicznej, odpowiedzialności dziennikarskiej i relacji między informacją a demokracją.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Dziennikarze ujawniają problem w działaniu ważnej instytucji publicznej. Część osób mówi, że media dobrze zrobiły, bo obywatele mają prawo wiedzieć, co robią osoby posiadające władzę. Inni twierdzą, że media często przesadzają, szukają sensacji i zamiast wyjaśniać problemy, podgrzewają konflikt.

DYLEMAT

Czy media powinny pełnić funkcję kontroli władzy, czy ich wpływ na życie publiczne bywa zbyt duży i niebezpieczny?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Dlaczego obywatele potrzebują informacji o działaniach władzy?
2. Co oznacza kontrolna funkcja mediów?
3. Czy media zawsze działają w interesie publicznym?
4. Jak odróżnić informowanie od sensacji?
5. Czy sposób przedstawienia sprawy może wpływać na ocenę społeczną?
6. Kto kontroluje media?
7. Czy media społecznościowe zmieniły sposób patrzenia na władzę?
8. Co jest ważniejsze: szybkość informacji czy jej rzetelność?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zapytaj, skąd ludzie wiedzą, co robią instytucje publiczne. Zapisz źródła: telewizja, portale, media społecznościowe, radio, gazety, komunikaty urzędowe, rozmowy. Wyjaśnij funkcje mediów: informacyjną, kontrolną, edukacyjną, opiniotwórczą. Debata: media kontrolują władzę / media mają zbyt dużą władzę nad opinią publiczną / media są potrzebne, ale muszą być rzetelne. Ćwicz różnicę między faktem, opinią, komentarzem i emocjonalnym nagłówkiem. Pojęcia: media, opinia publiczna, kontrola społeczna, władza, rzetelność informacji, interes publiczny, manipulacja.

CEL SOCJOLOGICZNY

Media nie tylko przekazują informacje, ale wpływają na widoczność problemów społecznych, interpretację działań władzy i zaufanie.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Unikać konkretnych redakcji i aktualnych sporów partyjnych.

MODUŁ 07

KLASYCY W DEBACIE: DURKHEIM, MARKS, WEBER

5 debat, które pokazują, jak klasyczne teorie pomagają rozumieć normy, pracę, władzę, konflikt i instytucje.

> **Klasycy socjologii nie służą tylko do zapamiętania nazwisk. Pomagają zadawać lepsze pytania o społeczeństwo.**

Durkheim pomaga rozmawiać o normach, solidarności i sile społeczeństwa. Marks pozwala analizować pracę, nierówności, interesy i konflikt. Weber uczy patrzeć na władzę, biurokrację, racjonalizację i sens działań ludzi.

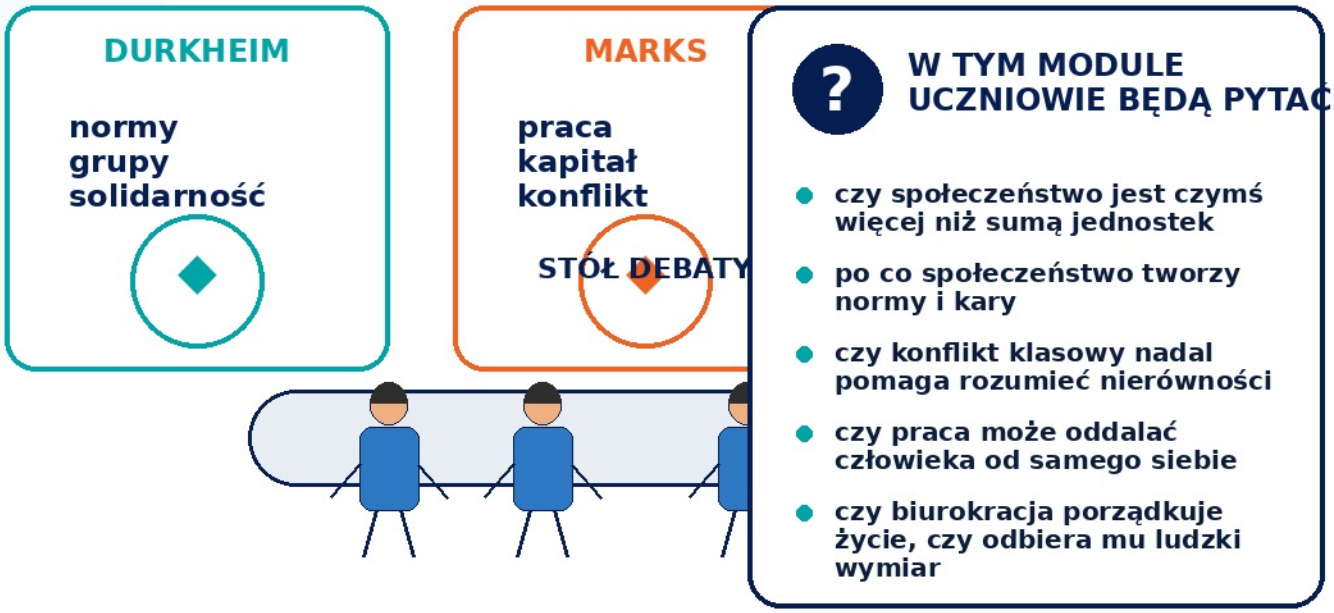

DEBATA 31

CZY SPOŁECZEŃSTWO JEST CZYMŚ WIĘCEJ NIŻ SUMĄ JEDNOSTEK?

KONCEPCJA

Debata inspirowana Émile'em Durkheimem: społeczeństwo tworzą normy, instytucje, wartości, oczekiwania i zbiorowe sposoby

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Uczniowie rozmawiają o zachowaniu podczas ważnego wydarzenia szkolnego. Jedni mówią, że każdy działa sam, inni widzą zasady, które większość zna bez wyjaśniania.

DYLEMAT

Czy społeczeństwo to tylko suma decyzji ludzi, czy ponadjednostkowe normy wpływają na zachowanie?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Co oznacza, że społeczeństwo jest czymś więcej niż grupą osób?
2. Skąd wiemy, jak zachować się w szkole, urzędzie, rodzinie albo kościele?
3. Czy normy istnieją, gdy nikt ich głośno nie wypowiada?
4. Dlaczego ludzie często zachowują się podobnie w podobnych sytuacjach?
5. Czy jednostka może całkowicie ignorować oczekiwania społeczne?
6. Kiedy społeczeństwo wspiera jednostkę, a kiedy ją ogranicza?

ELEMENT WIZUALNY

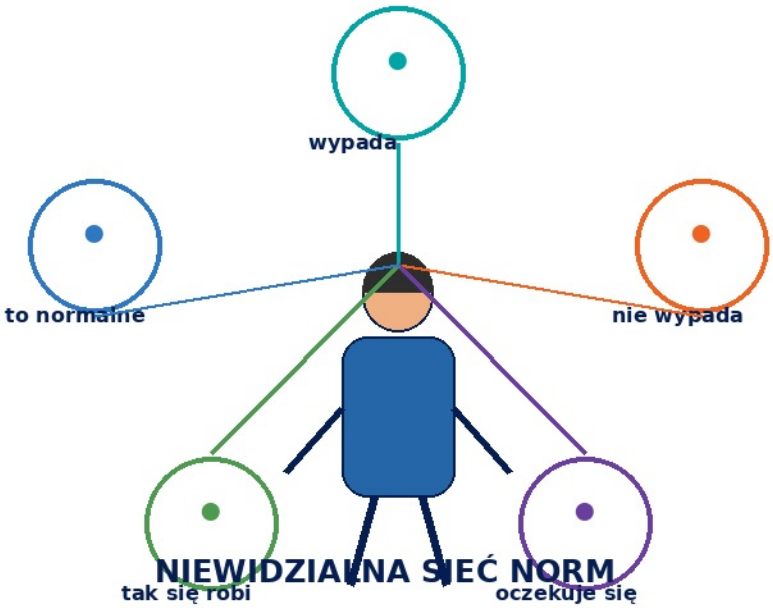

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zbieraj zasady, których nikt codziennie nie ogłasza, a większość ludzi je zna. Wprowadź fakt społeczny jako coś, co istnieje poza jednostką i wywiera nacisk.

CEL SOCJOLOGICZNY

Uczeń rozumie intuicję Durkheima: społeczeństwo wpływa przez normy, instytucje, zwyczaje i oczekiwania.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie sugerować braku wolności jednostki. Chodzi o równowagę między decyzją a światem społecznym.

DEBATA 32

CZY KARA SŁUŻY TYLKO UKARANIU WINNEGO?

KONCEPCJA

Debata inspirowana Durkheimem o karze, sankcjach, normach, solidarności społecznej i reakcji zbiorowej na odstępstwo.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

W szkole ktoś łamie ważną zasadę. Część uczniów mówi, że kara dotyczy winnego, inni widzą komunikat dla całej społeczności: ta zasada jest ważna.

DYLEMAT

Czy kara służy tylko ukaraniu osoby, która złamała zasadę, czy także potwierdzeniu norm grupy?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Po co istnieją kary i sankcje społeczne?
2. Czy kara zawsze musi być formalna?
3. Jak grupa reaguje, gdy ktoś łamie ważną normę?
4. Czy kara mówi coś o wartościach społeczności?
5. Dlaczego niektóre naruszenia zasad wywołują silniejsze emocje?
6. Czy brak reakcji może osłabić normę?
7. Kiedy kara przywraca porządek, a kiedy pogłębia konflikt?

ELEMENT WIZUALNY

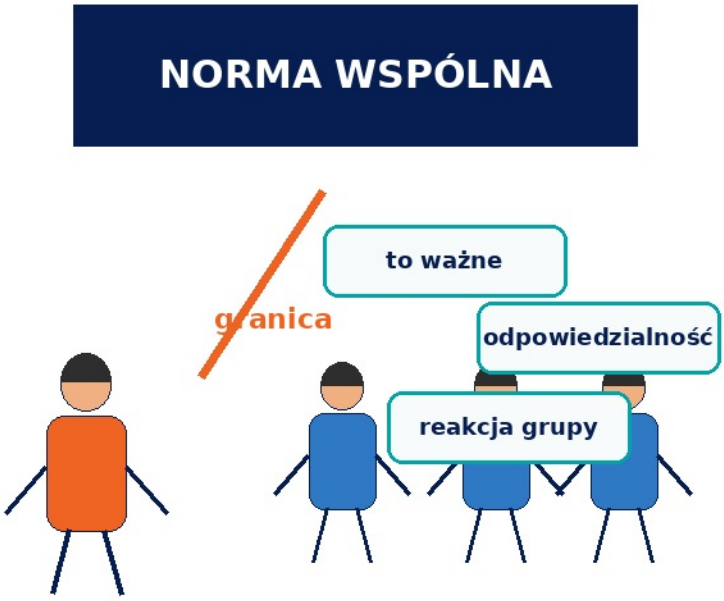

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zapisz sankcje formalne i nieformalne. Debatujcie: kara jako ukaranie winnego, obrona norm grupy albo naprawa szkody i edukacja.

CEL SOCJOLOGICZNY

Kara ma wymiar społeczny; pokazuje ważne normy i granice akceptowanego zachowania.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Analiza funkcji kary nie oznacza popierania każdej kary.

DEBATA 33

CZY KONFLIKT KLASOWY NADAL POMAGA ROZUMIEĆ SPOŁECZEŃSTWO?

KONCEPCJA

Debata inspirowana Karolem Marksem o klasach społecznych, interesach ekonomicznych, własności, pracy, nierówności i konflikcie.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Pracownicy domagają się wyższych wynagrodzeń, a właściciele firmy mówią o kosztach, ryzyku i organizacji. Pojawia się pytanie o konflikt interesów.

DYLEMAT

Czy konflikt między pracą a kapitałem nadal pomaga rozumieć społeczeństwo?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Co oznacza klasa społeczna u Marksa?
2. Kto posiada środki produkcji, a kto sprzedaje pracę?
3. Czy pracownik i właściciel mają zawsze te same interesy?
4. Czy konflikt ekonomiczny musi oznaczać wrogość osobistą?
5. Czy dziś klasy społeczne są nadal widoczne?
6. Jak zmieniła się praca w gospodarce cyfrowej i usługowej?
7. Czy nierówności dotyczą tylko pieniędzy?

ELEMENT WIZUALNY

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zacznij od schematu: kto pracuje, kto posiada, kto decyduje, kto zyskuje. Porównaj perspektywę pracownika i właściciela.

CEL SOCJOLOGICZNY

Marks pomaga pytać: kto pracuje, kto decyduje i kto korzysta.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie przedstawiać debaty jako walki dobrych i złych. Analizować strukturalne interesy.

DEBATA 34

CZY PRACA MOŻE ODDALAĆ CZŁOWIEKA OD SAMEGO SIEBIE?

KONCEPCJA

Debata inspirowana alienacją marxowską: praca może dawać sens, ale może też oddzielać człowieka od efektu, procesu, innych ludzi i

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Młoda osoba pracuje w rytmie powtarzalnych czynności, bez wpływu na decyzje i bez widocznego sensu efektu końcowego. Czuje się jak część maszyny.

DYLEMAT

Czy praca może być źródłem rozwoju i sensu, czy w pewnych warunkach prowadzi do obcości wobec tego, co

PYTANIA POMOCNICZE

1. Co znaczy czuć sens swojej pracy?
2. Czy człowiek potrzebuje wpływu na to, co robi?
3. Kiedy praca rozwija umiejętności, a kiedy je ogranicza?
4. Czy powtarzalność zawsze jest problemem?
5. Co się dzieje, gdy pracownik nie widzi efektu pracy?
6. Czy brak kontroli nad procesem pracy prowadzi do frustracji?
7. Czy dobra płaca wystarczy, by praca była satysfakcjonująca?

ELEMENT WIZUALNY

Czy praca może dawać sens?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zapytaj, co daje pracy sens, a co go odbiera. Wprowadź alienację jako oddzielenie od pracy, efektów, decyzji lub własnych możliwości.

CEL SOCJOLOGICZNY

Alienacja to nie zwykłe zmęczenie, lecz głębsze poczucie oddzielenia od działania.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Praca nie jest z definicji zła; problemem może być organizacja pracy.

DEBATA 35

CZY BIUROKRACJA PORZĄDKUJE ŻYCIE, CZY JE ODCZŁOWIECZA?

KONCEPCJA

Debata inspirowana Weberem o biurokracji, procedurach, racjonalizacji, przewidywalności, efektywności i despersonalizacji.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Osoba załatwia ważną sprawę w instytucji: formularz, termin, podpis, numer sprawy, kolejka i regulamin. Procedury pomagają, ale mogą przesłonić człowieka.

DYLEMAT

Czy biurokracja daje porządek i przewidywalność, czy odczłowiecza relacje przez nadmiar procedur?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Po co instytucjom procedury?
2. Czy zasady formalne mogą chronić przed niesprawiedliwością?
3. Kiedy regulamin pomaga, a kiedy przeszkadza?
4. Dlaczego Weber uważał biurokrację za ważny element nowoczesności?
5. Czy traktowanie wszystkich tak samo zawsze jest sprawiedliwe?
6. Co się dzieje, gdy człowiek staje się numerem sprawy?
7. Czy można połączyć sprawność instytucji z empatią?

ELEMENT WIZUALNY

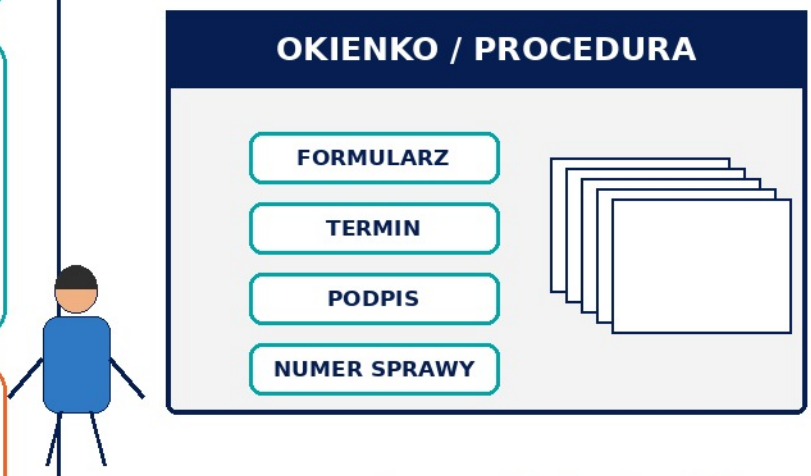

Czy procedura widzi człowieka?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zbieraj procedury ze szkoły i codzienności. Podziel tablicę na: biurokracja pomaga oraz biurokracja utrudnia. Wyjaśnij Webera i racjonalną organizację instytucji.

CEL SOCJOLOGICZNY

Biurokracja organizuje duże instytucje przez zasady, role, dokumenty i procedury.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie przedstawiać biurokracji tylko negatywnie. Procedura może chronić, ale problem zaczyna się, gdy staje się ważniejsza niż cel.

MODUŁ 08

DYLEMATY WSPÓŁCZESNOŚCI

5 debat o tym, jak zmiany technologiczne, społeczne i kulturowe wpływają na życie młodych ludzi.

> **Współczesne problemy rzadko mają jedną prostą przyczynę. Dlatego potrzebują rozmowy, analizy i wielu perspektyw.**

Ten moduł pomaga uczniom rozmawiać o aktualnych wyzwaniach bez prostych haseł. Technologia może łączyć i izolować. Prywatność może być prawem, ale też codziennie oddawanym zasobem. Klimat, zdrowie psychiczne i polaryzacja mają wymiar osobisty oraz społeczny.

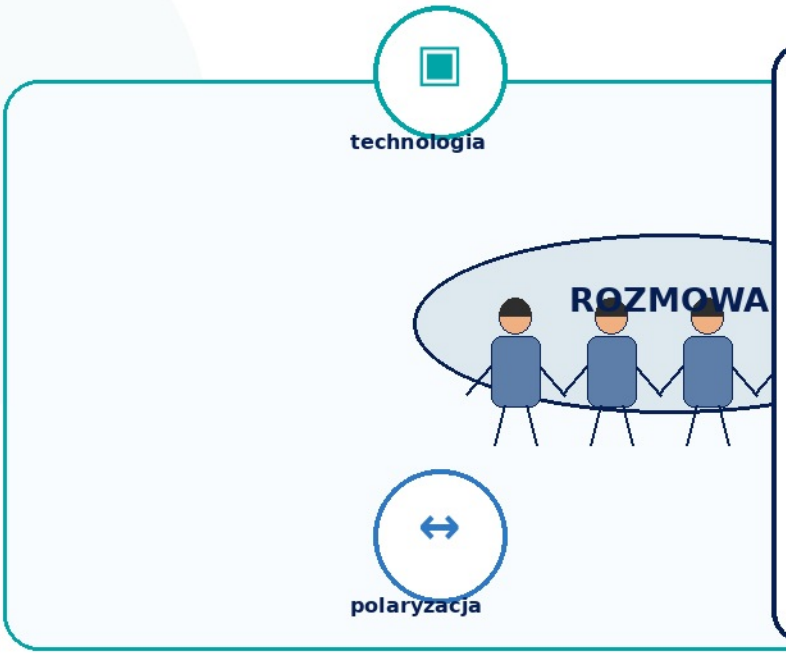

W TYM MODULE UCZNIOWIE BĘDĄ PYTAĆ:

- czy technologia bardziej łączy, czy oddala ludzi
- czy prywatność jest jeszcze możliwa
- czy kryzys klimatyczny to sprawa jednostek, czy systemu
- czy zdrowie psychiczne jest wyłącznie prywatnym problemem
- dlaczego społeczeństwo dzieli się na wrogie grupy opinii

DEBATA 36

CZY TECHNOLOGIA ŁĄCZY LUDZI, CZY ICH IZOLUJE?

KONCEPCJA

Debata o technologii, relacjach społecznych, komunikacji cyfrowej, przynależności, samotności i zmianie form interakcji.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Technologia pomaga rozmawiać z kimś daleko, uczyć się online i utrzymywać kontakt. Jednocześnie część osób czuje samotność mimo ciągłych wiadomości.

DYLEMAT

Czy technologia przede wszystkim łączy ludzi, czy może sprawiać, że relacje stają się słabsze i powierzchowne?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Co oznacza być naprawdę w kontakcie z drugim człowiekiem?
2. Czy częsta komunikacja zawsze oznacza bliską relację?
3. Jak technologia pomaga osobom, które trudno znajdują grupę blisko siebie?
4. Czy rozmowa online różni się od rozmowy twarzą w twarz?
5. Czy media społecznościowe dają wspólnotę, czy porównywanie się?
6. Jak brak dostępu do technologii może wykluczać?

ELEMENT WIZUALNY

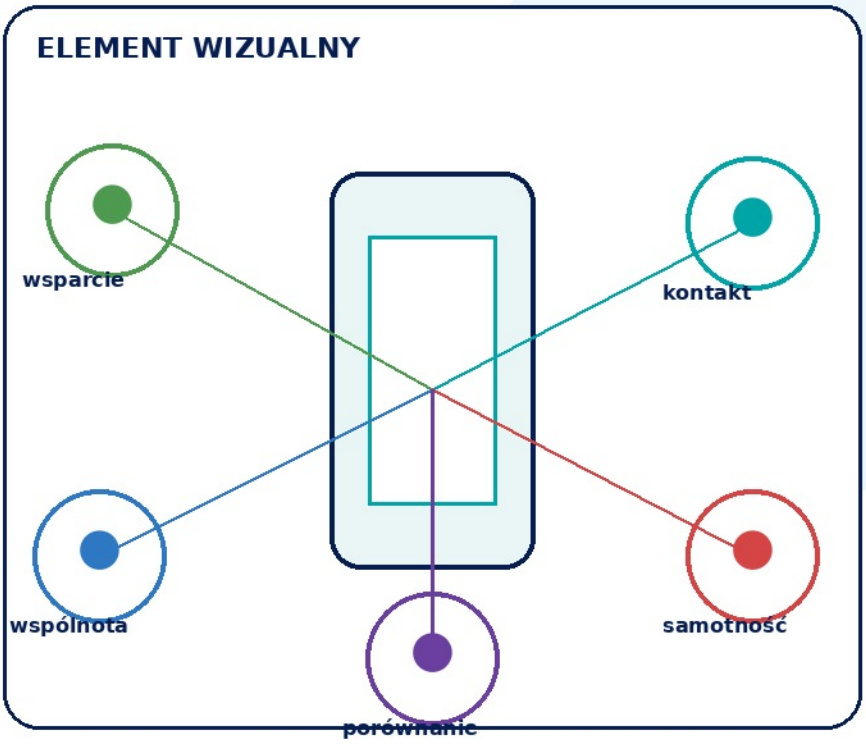

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zacznij od pytania: czy można mieć dużo kontaktów i czuć samotność? Zapisz trzy kolumny: łączy, izoluje, zależy od sposobu użycia.

CEL SOCJOLOGICZNY

Technologia zmienia formy więzi społecznych. Może poszerzać kontakt, ale nie gwarantuje głębokich relacji.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie prowadzić debaty jako sporu telefon dobry kontra telefon zły. Analizować narzędzie, użycie i presję dostępności.

DEBATA 37

CZY PRYWATNOŚĆ JEST JESZCZE MOŻLIWA W SPOŁECZEŃSTWIE CYFROWYM?

KONCEPCJA

Debata o prywatności, danych osobowych, nadzorze cyfrowym, platformach, zgodzie, ekspozycji i kontroli społecznej.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Aplikacje proszą o dostęp do lokalizacji, kontaktów, zdjęć, mikrofonu, historii wyszukiwania i aktywności online. Prywatność oznacza kontrolę nad informacjami o sobie.

DYLEMAT

Czy człowiek może realnie chronić prywatność, czy jest ona ograniczana przez technologie, platformy i nawyki?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Co oznacza prywatność?
2. Czy prywatność jest potrzebna tylko osobom, które coś ukrywają?
3. Jakie dane zostawiamy podczas korzystania z internetu?
4. Czy kliknięcie „zgadzam się” zawsze oznacza świadomą zgodę?
5. Kto korzysta z danych użytkowników?
6. Czy publikowanie siebie online jest wolnym wyborem, czy presją?
7. Jak obserwacja wpływa na zachowanie ludzi?

ELEMENT WIZUALNY

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zacznij od pytania: jakie informacje o człowieku można poznać na podstawie telefonu? Zapisz kategorie danych i omów, czy są świadomie udostępniane.

CEL SOCJOLOGICZNY

Prywatność jest kwestią społeczną, nie tylko techniczną. Dane wpływają na reklamy, decyzje instytucji, bezpieczeństwo i wolność.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Unikać straszenia technologią. Celem jest świadomość: kto zbiera dane, po co i z jakimi konsekwencjami.

DEBATA 38

CZY ZMIANA KLIMATU TO PROBLEM INDYWIDUALNYCH WYBORÓW, CZY ORGANIZACJI SPOŁECZEŃSTWA?

KONCEPCJA

Debata o odpowiedzialności indywidualnej i strukturalnej wobec zmiany klimatu.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Uczniowie rozmawiają o oszczędzaniu wody, segregacji i transporcie publicznym, ale także o decyzjach firm, państw, energetyki i produkcji.

DYLEMAT

Czy klimat to problem wyborów jednostek, czy sposobu organizacji gospodarki, transportu, energii i konsumpcji?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Jakie działania jednostki mogą zmniejszać wpływ na środowisko?
2. Czy wszystkie osoby mają taki sam wybór ekologicznego stylu życia?
3. Jak brak pieniędzy, transportu lub alternatyw ogranicza wybory?
4. Jak firmy i państwa wpływają na środowisko?
5. Czy odpowiedzialność indywidualna odwraca uwagę od systemowej?
6. Czy zmiany systemowe są możliwe bez zmiany nawyków?
7. Kto powinien ponosić koszty transformacji ekologicznej?

ELEMENT WIZUALNY

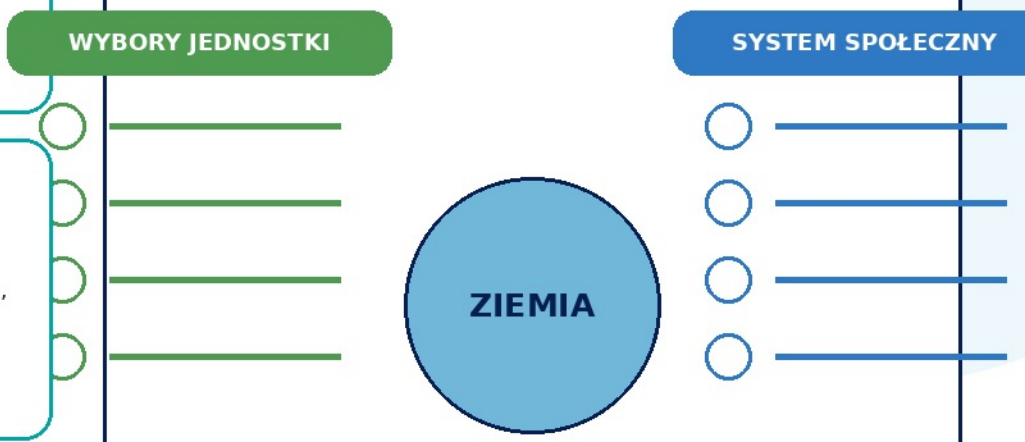

Kto naprawdę może zmienić skalę problemu?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Zapisz decyzje jednostkowe oraz systemowe: energetyka, transport, prawo, produkcja, ceny i infrastruktura. Debatujcie, jak połączyć oba poziomy.

CEL SOCJOLOGICZNY

Problemy klimatyczne mają wymiar indywidualny i strukturalny. Jednostki działają w ramach systemów społecznych.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Nie zawstydzać uczniów za codzienne wybory. Pytać, jakie warunki społeczne ułatwiają albo utrudniają zmianę.

DEBATA 39

CZY ZDROWIE PSYCHICZNE MŁODYCH LUDZI JEST TYLKO SPRAWĄ PRYWATNĄ?

KONCEPCJA

Debata o zdrowiu psychicznym jako temacie jednocześnie osobistym i społecznym. Strona pomaga zrozumieć, że stres, przeciążenie, samotność, presja sukcesu i poczucie nieadekwatności nie wynikają wyłącznie ze 'słabości jednostki', ale są także powiązane ze szkołą, rodziną, mediami społecznościowymi, tempem życia, oczekiwaniami społecznymi, nierównościami i dostępem do wsparcia.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Coraz więcej młodych osób mówi o zmęczeniu, stresie, przeciążeniu, samotności albo presji, by ciągle wypadać dobrze. Część osób uważa, że zdrowie psychiczne to wyłącznie prywatna sprawa człowieka i każdy powinien sam sobie z tym radzić. Inni zauważają, że szkoła, tempo życia, media społecznościowe, presja sukcesu, relacje rodzinne i brak dostępu do pomocy mogą mocno wpływać na samopoczucie młodych ludzi.

DYLEMAT

Czy zdrowie psychiczne młodych ludzi jest głównie sprawą osobistą, czy także problemem społecznym, który zależy od warunków życia, relacji i instytucji?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Co oznacza, że problem osobisty może mieć wymiar społeczny?
2. Jak szkoła może wpływać na stres i poczucie własnej wartości?
3. Czy presja ocen, wyników i przyszłości dotyczy tylko jednostki?
4. Jak media społecznościowe wpływają na porównywanie się z innymi?
5. Czy samotność może występować mimo ciągłego kontaktu online?
6. Dlaczego nie każda osoba ma taki sam dostęp do wsparcia psychologicznego?
7. Czy mówienie "weź się w garść" pomaga, czy może pogłębia problem?
8. Jak społeczeństwo może tworzyć warunki bardziej sprzyjające dobrostanowi?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Na początku zaznacz, że temat należy prowadzić z dużą ostrożnością i szacunkiem. Uczniowie nie muszą opowiadać o własnych doświadczeniach. Przedstaw sytuację jako fikcyjny przykład społeczny, nie jako zaproszenie do publicznych zwierzeń. Zapisz na tablicy dwa poziomy analizy: poziom jednostki oraz poziom społeczny. Przy poziomie jednostki zapiszcie: emocje, sposoby radzenia sobie, odpoczynek, proszenie o pomoc, relacje bliskie. Przy poziomie społecznym: szkoła, presja ocen, media społecznościowe, oczekiwania rodziny, dostęp do specjalistów, tempo życia, nierówności, kultura sukcesu.

Podziel klasę na trzy stanowiska: zdrowie psychiczne to głównie odpowiedzialność jednostki; zdrowie psychiczne silnie zależy od warunków społecznych; potrzebne jest połączenie odpowiedzialności osobistej, wsparcia relacyjnego i zmian instytucjonalnych.

Poproś uczniów, aby unikali diagnozowania, oceniania i komentowania konkretnych osób. Zakończ pytaniem: Jak powinna wyglądać szkoła lub grupa, która nie zwiększa niepotrzebnie presji, ale pomaga ludziom funkcjonować lepiej?

POJĘCIA

- dobrostan psychiczny
- presja społeczna
- wsparcie społeczne
- stygmatyzacja
- instytucje pomocowe
- nierówność dostępu do pomocy
- normy sukcesu

CEL SOCJOLOGICZNY

Uczeń powinien zrozumieć, że zdrowie psychiczne ma wymiar osobisty, ale nie jest oderwane od społeczeństwa. To, jak ludzie się czują, zależy nie tylko od ich cech indywidualnych, ale także od relacji, oczekiwań, instytucji, norm i dostępnych form wsparcia.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

To temat wrażliwy. Nauczyciel powinien unikać tonu terapeutycznego, diagnozowania uczniów i proszenia o osobiste wyznania. Strona służy do debaty socjologicznej, nie do zastępowania pomocy psychologicznej.
Warto podkreślić, że proszenie o pomoc nie jest słabością, a wsparcie społeczne jest ważnym zasobem.

DEBATA 40

CZY POLARYZACJA SPOŁECZNA SPRAWIA, ŻE TRUDNIEJ ROZMAWIAĆ?

KONCEPCJA

Debata końcowa o polaryzacji społecznej, bańkach informacyjnych, konfliktach opinii, języku publicznym, tożsamości grupowej i trudnościach dialogu. Strona pomaga zrozumieć, że różnice poglądów są normalne, ale polaryzacja pojawia się wtedy, gdy grupy przestają się słuchać, sprowadzają drugą stronę do wroga i tracą wspólną przestrzeń rozmowy.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

Temat w klasie szybko dzieli uczniów na dwa obozy. Każda strona uważa drugą za zmanipulowaną albo działającą w złej wierze. Zamiast słuchać, powtarzają hasła z internetu. Ktoś mówi, że normalna rozmowa nie jest już możliwa, bo każdy jest w swojej bańce.

DYLEMAT

Czy polaryzacja społeczna jest naturalnym skutkiem różnicy poglądów, czy problemem, który niszczy zaufanie, dialog i możliwość wspólnego działania?

PYTANIA POMOCNICZE

1. Czym różni się zwykła różnica zdań od polaryzacji?
2. Dlaczego ludzie łatwiej słuchają podobnie myślących?
3. Co to jest bańka informacyjna?
4. Jak media społecznościowe wzmacniają podziały?
5. Dlaczego poglądy stają się częścią tożsamości grupowej?
6. Co się dzieje, gdy druga strona staje się wrogiem?
7. Czy społeczeństwo potrzebuje konfliktu opinii?
8. Jak rozmawiać z kimś, z kim się nie sgadzamy?
9. Czy celem debaty zawsze jest przekonanie drugiej strony?
10. Jak odróżnić stanowczą niezgodę od pogardy wobec człowieka?

INSTRUKCJA DLA NAUCZYCIELA

Wyjaśnijcie różnicę między zwykłą różnicą zdań a polaryzacją. Użyjcie na tablicy trzech poziomów sporu:

- spór o argumenty (fakty, dane, logika)
- spór o wartości (co uważamy za ważne)
- spór o tożsamość grupową (kto „jest kim" i „do nas należy")

Poproś uczniów o przykłady neutralne lub fikcyjne (nie o bieżącą politykę partyjną).

Narysujcie na tablicy dwie bańki informacyjne i wpiszcie:

- nasze źródła
- nasze autorytety
- nasze hasła
- ich źródła
- ich autorytety
- ich hasła

Przeanalizujcie trzy stanowiska do debaty:

- Polaryzacja jest nieunikniona.
- Polaryzacja jest wzmacniana przez media, język i algorytmy.
- Konflikty są normalne, ale potrzebujemy zasad rozmowy.

Poproś uczniów o stworzenie wspólnego kodeksu dobrej debaty:

- słuchanie
- rozróżnianie faktów i opinii
- zadawanie pytań
- sprawdzanie źródeł
- niewyśmiewanie
- unikanie etykiet

POJĘCIA

- polaryzacja społeczna
- bańka informacyjna
- tożsamość grupowa
- opinia publiczna
- konflikt społeczny
- dialog
- zaufanie społeczne
- kapitał społeczny

CEL SOCJOLOGICZNY

Uczeń rozumie, że polaryzacja nie polega po prostu na różnicy poglądów. Polega na zaostrzeniu podziałów, w którym rozmowa staje się trudna, druga strona traci status partnera, a społeczeństwo ma coraz mniej wspólnej przestrzeni dialogu.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

Zachowaj neutralność i unikaj agitacji partyjnej. Analizujcie mechanizmy: bańki informacyjne, język pogardy, podział na „my" i „oni", brak zaufania, rolę mediów i grup odniesienia.

MATERIAŁ DLA NAUCZYCIELA

JAK OCENIAĆ DBEATĘ?

Proste kryteria, które pomagają ocenić myślenie, argumenty i kulturę rozmowy

NAJWAŻNIEJSZA ZASADA

Nie oceniaj tego, czy uczeń ma taką samą opinię jak nauczyciel.
Oceniaj, czy potrafi myśleć socjologicznie, uzasadniać stanowisko i słuchać innych.

KONCEPCJA

Debata w klasie powinna być oceniana nie według samej opinii, ale według jakości argumentacji, umiejętności słuchania, odwoływania się do pojęć socjologicznych, szacunku dla zasad debaty oraz umiejętności łączenia sytuacji z szerszymi mechanizmami społecznymi.

KRYTERIA OCENY DEBATY

1	**Zrozumienie problemu** — uczeń rozumie dylemat i potrafi wyjaśnić go własnymi słowami.
2	**Argumentacja** — uczeń podaje argumenty, a nie tylko opinię; potrafi powiedzieć: "uważam tak, ponieważ..."
3	**Odwołanie do pojęć socjologicznych** — uczeń używa pojęć, np. norma społeczna, instytucja, rola społeczna, status, nierówność, socjalizacja, kontrola społeczna, władza, grupa, kultura, zmiana społeczna.
4	**Dostrzeganie wielu perspektyw** — uczeń widzi, że ten sam problem może wyglądać inaczej z punktu widzenia różnych grup.
5	**Słuchanie i reagowanie na innych** — uczeń odnosi się do wypowiedzi innych osób.
6	**Kultura rozmowy** — uczeń nie obraża, nie wyśmiewa, nie przerywa i nie sprowadza drugiej strony do etykiety.

PROSTA SKALA OCENY

3 punkty — bardzo dobrze
uczeń spełnia kryterium w pełni i robi to samodzielnie.

2 punkty — dobrze
uczeń spełnia kryterium, ale potrzebuje czasem wsparcia lub przypomnienia.

1 punkt — częściowo
uczeń spełnia kryterium tylko w części lub nieregularnie.

0 punktów — do poprawy
uczeń nie spełnia kryterium lub wymaga dużego wsparcia.

MINI-RUBRYKA DO WYDRUKU

Kryterium	Tak	Częściowo	Jeszcze nie
Rozumie dylemat			
Podaje argument			
Używa pojęcia socjologicznego			
Słucha innych			
Szanuje rozmówców			
Widzi więcej niż jedną perspektywę			

WSKAZÓWKA DLA NAUCZYCIELA

Najlepsza debata nie musi kończyć się jedną odpowiedzią. Może kończyć się lepszym pytaniem, większą świadomością mechanizmów społecznych i umiejętnością zobaczenia problemu z kilku stron.

MATERIAŁ DLA NAUCZYCIELA

PYTANIA RATUNKOWE DLA NAUCZYCIELA

Co powiedzieć, gdy dyskusja utknie, zrobi się zbyt ogólna albo zbyt emocjonalna?

KONCEPCJA

Nie każda klasa od razu zaczyna debatować. Pytania ratunkowe pomagają pogłębić, uporządkować i przekierować rozmowę, gdy utknie, stanie się zbyt ogólna lub zbyt emocjonalna. Prowadzą do refleksji bez wymuszania osobistych zwierzeń.

1. GDY KLASA MILCZY

1. Od czego można zacząć analizę tej sytuacji?
2. Co tutaj jest najłatwiejsze do zauważenia?
3. Jakie dwie strony ma ten dylemat?
4. Kto w tej sytuacji podejmuje decyzję?
5. Kogo ta sytuacja dotyczy najbardziej?
6. Jakie pojęcie socjologiczne może tu pasować?

2. GDY UCZNIOWIE ODPOWIADAJĄ ZBYT OGÓLNIE

1. Czy możecie podać konkretny przykład?
2. Jak wygląda to w szkole, w rodzinie, w pracy, w internecie?
3. Co dokładnie macie na myśli, mówiąc „społeczeństwo"?
4. Jakie mechanizmy tu działają?
5. Czy to dotyczy jednostki, grupy czy instytucji?
6. Jakie mamy na to dowody lub dane?

3. GDY POJAWIA SIĘ TYLKO JEDNA PERSPEKTYWA

1. Kto mógłby widzieć tę sytuację inaczej?
2. Kto na tym zyskuje, a kto traci?
3. Jakie grupy mają więcej zasobów w tej sytuacji?
4. Czyja perspektywa mogła zostać pominięta?
5. Jakie inne wartości lub interesy są tu obecne?
6. Jak zmieniłoby się spojrzenie, gdybyśmy spojrzeli z innej pozycji?

4. GDY ROZMOWA ROBI SIĘ ZBYT EMOCJONALNA

1. Jak możemy wrócić do argumentów?
2. Jak powiemy to samo, używając spokojniejszego języka?
3. Czy można nie zgodzić się z wnioskiem, a zgodzić z przykładem lub pojęciem?
4. Czy krytykujemy stanowisko, a nie człowieka?
5. Jak oddzielić emocje od argumentów?
6. Co wiemy, a co tylko czujemy w tej sprawie?

5. GDY UCZNIOWIE MÓWIĄ: TO ZALEŻY

1. Od czego konkretnie to zależy?
2. Jakie warunki zmieniłyby ocenę sytuacji?
3. Dla kogo to pomaga, a dla kogo szkodzi?
4. Jaki kontekst ma tu znaczenie?
5. Jakie trzy czynniki mają największy wpływ?
6. Co musiałoby się zmienić, żeby zmienić twoją opinię?

6. GDY TRZEBA WRÓCIĆ DO SOCJOLOGII

1. Jakie normy są tu widoczne lub naruszane?
2. Jakie instytucje mają związek z tą sytuacją?
3. Kto ma nierówny dostęp do zasobów i dlaczego?
4. Jaką rolę pełni grupa w tej sytuacji?
5. Jak widać władzę, kontrolę lub prestiż?
6. Jak kultura i pojęcie normalności wpływają na tę sytuację?
7. Jak ta sytuacja mogła wyglądać w przeszłości i co się zmienia dziś?

Dobre pytanie ratunkowe nie podaje odpowiedzi za uczniów. Pomaga im zrobić kolejny krok w myśleniu.

MATERIAŁ DLA NAUCZYCIELA

JAK SKRÓCIĆ LUB ROZWINĄĆ DEBATĘ?

Ten sam dylemat możesz wykorzystać jako szybkie pytanie, pracę w parach albo pełną debatę klasową

KONCEPCJA

Nie musisz zawsze korzystać z materiału w ten sam sposób. Każda debata może stać się otwarciem lekcji, powtórką, zadaniem grupowym, oceną kształtującą lub główną rozmową klasową.
Ty decydujesz o czasie, głębokości, liczbie pytań i formie udziału uczniów.

5 min — 10–15 min — 20–30 min — 45 min

WARIANT 5 MINUT

szybkie otwarcie lekcji

- **CEL:** aktywacja uwagi i wprowadzenie tematu
- **JAK ZROBIĆ:**
  - pokaż tytuł i dylemat
  - poproś o głosowanie ręką
  - wybierz 2 osoby do krótkiego uzasadnienia
  - podsumuj jednym pojęciem socjologicznym

> „Za chwilę nie rozstrzygamy całego problemu. Chcę tylko zobaczyć, jakie intuicje pojawiają się w klasie."

WARIANT 10–15 MINUT

rozmowa kierowana

- **CEL:** zbudować wstępne zrozumienie
- **JAK ZROBIĆ:**
  - przeczytaj sytuację
  - wybierz 3–4 pytania pomocnicze
  - zapisz argumenty
  - poproś o pojęcie socjologiczne
  - zakończ zdaniem:

> „Socjologicznie widzimy tutaj..."

WARIANT 20–30 MINUT

debata w grupach

- **CEL:** rozwijanie argumentacji i wielu perspektyw
- **JAK ZROBIĆ:**
  - 2–3 grupy stanowisk
  - czas na argumenty
  - każdy argument musi mieć przykład
  - runda wypowiedzi
  - odpowiedzi grup
  - zapisanie pojęć

WARIANT 45 MINUT

pełna lekcja debatowa

- **SEKWENCJA:**
  1. 5 min – sytuacja
  2. 5 min – głosowanie i pierwsze intuicje
  3. 10 min – przygotowanie argumentów
  4. 15 min – debata właściwa
  5. 5 min – pojęcia
  6. 5 min – pisemne podsumowanie

ZADANIE KOŃCOWE DLA UCZNIA

1. Jakie pojęcie socjologiczne najlepiej pasuje do tej sytuacji? Uzasadnij.
2. Jakie inne grupy społeczne mogłyby widzieć ten problem inaczej?
3. Co wyniosłeś/wyniosłaś z tej debaty dla siebie lub swojej szkoły?

WARIANT PRACY PISEMNEJ

1. Jakie pojęcie socjologiczne pasuje do tej sytuacji? Uzasadnij.
2. Jakie inne grupy mogłyby widzieć ten problem inaczej?
3. Co wynosisz z tej debaty? Napisz krótko.

WARIANT PRACY W PARACH

Po 3 minutach argumentacji zmieńcie strony.
Spróbujcie stworzyć wspólne, środkowe stanowisko.
Zapiszcie 2–3 punkty, w których można się porozumieć.

WARIANT DLA TRUDNIEJSZEJ KLASY

- Tylko sytuacja + 2 pytania pomocnicze.
- Gotowe początki zdań do wyboru.
- Najpierw pisanie, potem rozmowa.
- Przykłady fikcyjne lub z życia codziennego.
- Jedno, proste pojęcie socjologiczne.

GOTOWE POCZĄTKI ZDAŃ

- Uważam, że... ponieważ...
- Z drugiej strony można powiedzieć, że...
- Ten problem pokazuje pojęcie...
- Inna grupa mogłaby widzieć to inaczej, ponieważ...
- Najtrudniejsze w tym dylemacie jest...

Jedna dobra sytuacja może stać się pięciominutowym pytaniem albo całą lekcją. To nauczyciel decyduje, jak głęboko wejść w debatę.

ZAKOŃCZENIE

DEBATA TO POCZĄTEK LEPSZEGO SPOJRZENIA

Nie chodzi o to, żeby uczniowie zawsze myśleli tak samo.
Chodzi o to, żeby umieli myśleć głębiej.

PO CO TEN MATERIAŁ?

Ten materiał został stworzony po to, aby ułatwić prowadzenie rozmów, które naprawdę uruchamiają myślenie. Socjologia staje się dla uczniów bardziej zrozumiała wtedy, gdy przestaje być zbiorem trudnych pojęć, a zaczyna być sposobem patrzenia na codzienne sytuacje.

PO CO MYŚLEĆ SOCJOLOGICZNIE?

Celem tego materiału nie jest dawanie gotowych odpowiedzi na każdy problem społeczny.
Chodzi o kształtowanie spojrzenia socjologicznego: pytania o normy, grupy, instytucje, nierówności, władzę, kulturę, historię, pracę, obywatelstwo i zmianę społeczną.

MYŚLENIE SOCJOLOGICZNE

DEBATY ODKRYWAJĄ GŁĘBSZE PYTANIA:

- kto ustala zasady?
- kto ma większe możliwości?
- kto zostaje pominięty?
- jakie normy działają w tle?
- jakie instytucje wpływają na sytuację?
- jak kultura kształtuje wybory?
- dlaczego nierówności się utrzymują?
- jak społeczeństwo może się zmieniać?

CO UCZEŃ ZYSKUJE DZIĘKI DEBACIE?

- uczy się uzasadniać własne zdanie
- rozumie, że opinia potrzebuje argumentu
- widzi więcej niż jedną perspektywę
- ćwiczy język spokojnej rozmowy
- łączy teorię z życiem codziennym
- rozpoznaje mechanizmy społeczne
- uczy się słuchać bez natychmiastowego oceniania
- zaczyna używać pojęć socjologicznych w praktyce

CO NAUCZYCIEL ZYSKUJE DZIĘKI MATERIAŁOWI?

- gotowe sytuacje do użycia od razu
- uporządkowane pytania pomocnicze
- instrukcje prowadzenia debaty
- możliwość pracy krótkiej lub pełnej
- materiał do powtórek, lekcji, zastępstw i pracy grupowej
- mniej czasu na przygotowanie
- większą dynamikę lekcji bez obniżania poziomu merytorycznego

OSTATNIA MYŚL DLA NAUCZYCIELA

Nie każda debata kończy się zgodą. I bardzo dobrze. Czasem największy efekt pojawia się wtedy, gdy uczeń dostrzega, że jego prywatna opinia jest częścią większego świata norm, grup, instytucji, interesów i historii, a to pomaga lepiej rozumieć ludzi i społeczeństwo.

Dobre pytanie może zmienić zwykłą lekcję w moment prawdziwego myślenia socjologicznego.